

Ex ante evaluatie van het Plattelands Ontwikkelings- Programma 3 (POP3)

Eindrapport

Opdrachtgever: Ministerie van Economische Zaken en Regiebureau POP

Rotterdam, 17 februari 2015

*Europees Landbouwfonds voor
Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert in zijn
platteland*

Ex ante evaluatie van het Plattelands Ontwikkelings- Programma 3 (POP3)

Eindrapport

Opdrachtgever: Regiebureau POP

Ecorys: Bart Witmond, Sacha Koppert, Elvira Meurs en Atze Verkennis

Aequator Groen&Ruimte: Michiel van Amersfoort

Grontmij: Cor van Duin en Petra Boonman

Roots Beleidsadvies: Gilbert Bal

Rotterdam, 17 februari 2015

Over Ecorys

Met ons werk willen we een zinvolle bijdrage leveren aan maatschappelijke thema's. Wij bieden wereldwijd onderzoek, advies en projectmanagement en zijn gespecialiseerd in economische, maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling. We richten ons met name op complexe markt-, beleids- en managementvraagstukken en bieden opdrachtgevers in de publieke, private en not-for-profitsectoren een uniek perspectief en hoogwaardige oplossingen. We zijn trots op onze 80-jarige bedrijfsgeschiedenis. Onze belangrijkste werkgebieden zijn: economie en concurrentiekracht; regio's, steden en vastgoed; energie en water; transport en mobiliteit; sociaal beleid, bestuur, onderwijs, en gezondheidszorg. Wij hechten grote waarde aan onze onafhankelijkheid, integriteit en samenwerkingspartners. Ecorys-medewerkers zijn betrokken experts met ruime ervaring in de academische wereld en adviespraktijk, die hun kennis en best practices binnen het bedrijf en met internationale samenwerkingspartners delen.

Ecorys Nederland voert een actief MVO-beleid en heeft een ISO14001-certificaat, de internationale standaard voor milieumanagementsystemen. Onze doelen op het gebied van duurzame bedrijfsvoering zijn vertaald in ons bedrijfsbeleid en in praktische maatregelen gericht op mensen, milieu en opbrengst. Zo gebruiken we 100% groene stroom, kopen we onze CO₂-uitstoot af, stimuleren we het ov-gebruik onder onze medewerkers, en printen we onze documenten op FSC- of PEFC-gecertificeerd papier. Door deze acties is onze CO₂-voetafdruk sinds 2007 met ca. 80% afgenomen.

ECORYS Nederland BV
Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
K.v.K. nr. 24316726

W www.ecorys.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1 Samenvatting	7
1.1 Hoofdpunten ex ante evaluatie	7
1.2 Tabel met interactie van het programmateam en de evaluator	8
2 Methodiek	21
2.1 De gehanteerde kaders	21
2.2 De beoordeelde stukken	22
2.3 Nummering	23
2.4 Leeswijzer	24
3 Summary ex ante evaluation RPD3	25
4 Proces	27
4.1 De evaluatievragen	27
4.2 Proces ex ante evaluatie	27
4.3 Proces van het opstellen van het programma	28
4.4 Eindoordeel proces	28
5 Beoordeling SWOT-analyse	29
5.1 De evaluatievragen	29
5.2 Het proces en beoordeling van de SWOT-analyse	29
5.2.1 Eerste concept SWOT (versie 16 mei 2013)	29
5.2.2 Tweede concept SWOT (versie 22 oktober)	30
5.2.3 Derde concept SWOT (versie 3 december 2013)	30
5.2.4 Vierde concept SWOT (versie 19 december 2013)	30
5.2.5 Vijfde concept SWOT-analyse (versie 24 januari 2014 en 3 en 11 maart 2014)	31
5.3 Link tussen de SWOT-analyse, strategie en de gekozen maatregelen	31
5.3.1 SWOT en definitie platteland	32
5.3.2 SWOT en interventielogica	32
5.4 Link tussen de SWOT-analyse, het Cohesiebeleid, EU beleid en nationale beleid	33
5.5 Betrokkenheid van socio-economische partners bij het opstellen van de SWOT	34
5.6 Eindoordeel SWOT-analyse	34
6 Strategie en interventielogica	35
6.1 De evaluatievragen	35
6.2 De teksten over de strategie	35
6.3 Aansluiting strategie op de Tweede Kamerbrief	40
6.4 Aansluiting beleid uit de Tweede Kamerbrief en maatregelen	40
6.5 De belangrijkste verschillen met POP2	41
6.6 Eindoordeel strategie en interventielogica	42
7 Maatregelenfiches	43
7.1 De evaluatievragen	43
7.2 Beoordeling van de maatregelenfiches 19 december 2013	43

Beschrijving van de geselecteerde maatregelen (hfd 8) - Versie 19 december	43
7.3 Beoordeling van de maatregelfiches, d.d. 24 januari 2014	44
7.4 Beoordeling van de maatregelfiches, d.d. 3 en 11 maart 2014	47
7.5 Eindoordeel maatregelfiches	48
8 Uitvoering, middelen en indicatoren	49
8.1 De evaluatievragen	49
8.2 Uitvoering	49
8.3 Verdeling van de middelen	50
8.4 Indicatoren	53
8.5 Eindoordeel Uitvoering, middelen en indicatoren	53
9 Partnerschapsovereenkomst	55
9.1 De evaluatievragen	55
9.2 Eindoordeel Partnerschapsovereenkomst	56
10 Afvinklijst ex ante evaluatie (invulling kaders)	57
11 Vragen van de Europese Commissie met antwoorden (november 2014)	65

Inleiding

Plattelandontwikkelingsbeleid

Het ministerie van Economische Zaken en de provincies hebben een jaar gewerkt aan het opstellen van het nieuwe programma voor plattelandontwikkeling. De Europese Commissie heeft met het gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB) doelstellingen om de landbouw te stimuleren. De activiteiten van de landbouw hebben grote invloed op het Europese platteland, de omgeving waar deze worden uitgevoerd. Het vormt de ruggengraat van de maatschappelijke ontwikkelingen op het platteland. De ontwikkeling van de landbouw wordt gestimuleerd met de eerste pijler in het GLB en de plattelandontwikkeling met de tweede pijler. Financiering vindt plaats vanuit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling (ELFPO). Ook Nederland wordt met Europees geld ondersteund om de ontwikkelingen op het platteland te richten op doelstellingen als milieu, natuur, en de concurrentiepositie van de landbouwsector. Er is al veel ervaring opgedaan in de afgelopen twee perioden van plattelandontwikkeling en Nederland staat aan de vooravond van de derde programmaperiode van het plattelandontwikkelingsprogramma, dat met de afkorting POP3 wordt aangeduid. POP3 heeft een looptijd van zeven jaar: 2014-2020 en een budget van 607 miljoen euro. Dat is ruim 87 miljoen euro per jaar. De Rijksoverheid en de provincies brengen ook eigen middelen in. Die cofinanciering bedraagt ruim 92 mln. per jaar.

Opstellen programma en ex ante evaluatie

De Europese Commissie heeft een vaste procedure voor het indienen van het plattelandontwikkelingsprogramma. Er zijn doelen geformuleerd voor de nieuwe POP3 periode. Een lidstaat moet een (concept)programma indienen, waarna de Europese Commissie het beoordeelt. Dit programma moet aan een aantal voorwaarden voldoen, waaronder een goede analyse van de problematiek, een adequate strategie en een uitwerking in maatregelen. Een van de voorschriften is dat de opstellers van het conceptprogramma worden begeleid door een externe partij. Het consortium onder leiding van Ecorys heeft de opdracht gekregen voor de zogenaamde ex ante evaluatie.¹ Dat is een onderzoek dat zich richt op het proces van het opstellen van het POP3 programma en alvast vooruit kijkt naar wat het programma zou kunnen bereiken. De kern in de aanpak is het kritisch lezen van conceptprogramma's en het leveren van aanbevelingen om het programma te verbeteren. De ex ante analyse is samen met het programma aan de Europese Commissie aangeboden, zodat de EC kan beoordelen of het programma volgens de regels der kunst is opgesteld. In februari 2015 is het programma door de Europese Commissie.

Gezamenlijke reis

Deze rapportage is het Eindrapport van de ex ante evaluatie. Dit is een afsluiting van een gezamenlijke reis die bijna een jaar heeft geduurd. Gezamenlijk omdat het opstellen van een ex ante evaluatie alleen mogelijk is door interactie met het programmateam POP3, die het programma voor POP3 in verschillende concepten heeft opgesteld. Tot op het laatste moment zijn er nog wijzigingen in het programma opgetreden, onder meer als gevolg van de consultatie en ook op basis van onze bevindingen in de ex ante evaluatie. En dat heeft de kwaliteit van het uiteindelijke programma versterkt.

Dit eindrapport bouwt voort op drie eerdere interimrapportages van:

- Versie 1: Interimrapportage 21 januari 2014;
- Versie 2: Interimrapportage 3 februari 2014;
- Versie 3: Voorlopig eindrapport 11 maart 2014 (versie voor de publieke consultatie).

¹ Dit consortium bestaat uit Ecorys, Grontmij, Aequator Groen&Ruimte en Roots Beleidsadvies.

De beoordeling van de volgende hoofdstukken is gebaseerd op de versie van het programma, die voor de consultatie (12 maart 2014) openbaar is gemaakt en ook op onderdelen aanvullend materiaal dat na de afloop van de consultatie op 10 april aan ons is toegestuurd.

Goede samenwerking

Het programmateam heeft een open communicatie gehanteerd. Er is regelmatig overleg geweest met de secretaris en auteurs van diverse hoofdstukken. Op onze interim rapportages is constructief gereageerd en in het huidige conceptprogramma zijn vele van onze aanbevelingen opgevolgd. Ook hebben wij de goede discussies in de begeleidingsgroep zeer gewaardeerd om ons scherp te houden in de beoordelingen.

Namens het hele evaluatieteam,

Bart Witmond
Projectleider

1 Samenvatting

1.1 Hoofdpunten ex ante evaluatie

De hoofdpunten van de beoordeling van de ex ante evaluator zijn als volgt:

- De evaluator heeft op diverse versies van de SWOT-analyse gereageerd. De belangrijkste punten uit deze reactie zijn constructief opgepakt en merendeels adequaat verwerkt in de SWOT-analyse, zoals die in het programma is opgenomen:
 - In de nieuwste SWOT-analyse is een analyse opgenomen van de lokale/regionale verschillen in de natuur- en milieuproblematiek;
 - Er is meer aandacht voor de relatie van de stad met het platteland en de maatschappelijke wensen (het van buiten naar binnen redeneren). Een voorbeeld daarvan is aandacht voor de weidegang van koeien;
 - Er wordt gemotiveerd waarom de SWOT-tabel niet is verbijzonderd naar regio's. Voor wat betreft de sociaal-economische problematiek is dat terecht. Voor de milieuproblematiek zijn er wel degelijk regionale verschillen, die een gedifferentieerde aanpak rechtvaardigen;
 - Daarmee biedt de SWOT-analyse voldoende aanknopingspunten om de strategie en de maatregelen op te baseren.
- De strategie is verbeterd en sluit in de eindversie nu goed aan op de brief die eerder aan de Tweede Kamer is gestuurd. Daarmee is het programma helder qua doelstelling en consistent met het ingezette beleid op nationale schaal. De strategie sluit ook aan op de SWOT-analyse:
 - Er is gekozen voor meer focus dan in het POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen. Ook wordt niet ingezet op alle EU-plattelandsprioriteiten en aandachtsgebieden. Die keuze wordt onderbouwd. Niettemin zijn de strategie en de maatregelen nog steeds relatief breed en kan het programma bij de nadere uitwerking aan kracht winnen door in de (landsdelige of provinciale) verordeningen scherp(er) af te bakenen en vervolgens goede projecten te selecteren.
- De maatregelfiches vormen het hart van het programma. Het oordeel over de maatregelfiches is dat:
 - De fiches goed leesbaar zijn geworden en nu ook eenzelfde opmaak/indeling hebben;
 - Met uitzondering van artikel 28 (maatregel 10) en art. 42-44 (maatregel 19) er een standaardtekst is opgenomen voor de principes voor selectiecriteria. Er wordt in een reactie vanuit het projectteam aangegeven dat de selectiecriteria in het Comité van Toezicht besproken en bepaald worden en in de landsdelige/provinciale verordeningen worden opgenomen. Wel maakt dit het nu lastig om te beoordelen of op programmaniveau de juiste criteria zullen worden gehanteerd om de goede projecten/initiatieven te selecteren;
 - Er voor de maatregelen selectiecriteria zijn geformuleerd, waaronder economische doelmatigheid en milieuefficiëntie. Dat aanvragen op basis van deze selectiecriteria mogen worden beoordeeld als dat nuttig (dienstig) wordt bevonden. In de ogen van de evaluatoren verhoogt een dergelijke selectie van projecten de kwaliteit van de uitvoering en is zonder uitzondering nuttig. Deze procedure past naadloos in de nieuwe aanpak van de Commissie. Een punt van aandacht is dat de uitwerking van de selectiecriteria anders uit zal pakken voor verschillende typen projecten (innovatie, demonstratie of niet-productieve investering);
 - De koppeling tussen de fiches, de strategie en de SWOT verbeterd is;
 - Er goed rekenschap gegeven is van de wetenschappelijke kritiek op de effectiviteit van bepaalde maatregelen uit de voorgaande periode (het POP2). In POP3 zijn de maatregelen aangepast om ze effectiever te maken (o.a. agrarisch natuurbeheer).
- De uitvoeringsstructuur roept vragen op. Uit het programma komt geen eenduidig beeld naar voren met betrekking tot de rol van provincies en landsdelen. Daarmee is de organisatie van de

uitvoering en vervolgens ook de effectiviteit en efficiëntie ervan niet goed te beoordelen. Een verbetering in POP3 is dat er nu één betaalorgaan op nationaal niveau komt voor alle betalingen aan de begunstigen en dat reduceert de uitvoeringskosten;

- Er zijn regionale verschillen per thema. Door vooraf geen onderscheid te maken in de problematiek tussen de provincies en/of landsdelen is er een risico op versnippering van het beleid. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat in bepaalde provincies initiatieven worden ondersteund waar de problematiek kleiner is dan elders in het land. Bundeling op landsdelig niveau is daarom vaak wenselijk. Mogelijk is voor bepaalde onderwerpen een systeem met een nationale selectie van projecten (op basis van een tender) nog efficiënter;
- Uit het programma is niet af te leiden hoe hoog de kosten van de uitvoering van de maatregelen zullen zijn en onder welke post deze zijn begroot. Wel zijn er indicaties dat de uitvoering kosteneffectiever zal zijn dan bij POP2, onder andere door de instelling van één betaalorgaan;
- Het indicatorplan is sterk gericht op de input (publieke uitgaven) en de output (bijv. aantal projecten). Wat ontbreekt, zijn indicatoren gericht op het beoogde resultaat van de acties en de wijze waarop deze leiden tot de beoogde veranderingen op het platteland. Het is goed dat er wel een procedure is opgesteld om tot resultaatsindicatoren te komen met het opstellen van het "Handboek Evaluatie en Monitoring";
- De partnerschapsovereenkomst beschrijft dat EFRO en ELFPO elkaar kunnen versterken op het gebied van de voedselproductie en biobased economy. Het is van belang de beide fondsen goed af te bakenen, wat nog beter uitgewerkt kan worden dan nu in de partnerschapsovereenkomst is gedaan;
- Het programmateam heeft veel contact gehad met stakeholders in de samenleving, waaronder twee congressen en diverse overleggen. Dit POP3 is een product van intensieve samenwerking van provincies en de Rijksoverheid en is meer dan POP2 decentraal ingevuld. Een punt van kritiek is dat het programma nog niet volledig gereed bleek bij de publieke consultatie en parallel hieraan zijn er nog enkele aanpassingen gemaakt, die daarmee niet aan het publiek zijn voorgelegd. Ook voor de ex ante evaluator was dit een probleem, omdat er weinig tijd was voor een definitief oordeel.
- In november 2014 zijn opmerkingen en vragen van de Europese Commissie ontvangen. Deze vragen zijn beantwoord. Het heeft tot een aantal aanpassingen in het definitieve programma geleid. In februari 2015 heeft de Europese Commissie het Nederlandse programma POP3 definitief goedgekeurd.

1.2 Tabel met interactie van het programmateam en de evaluator

In de onderstaande tabel is aangegeven welke aanbevelingen de evaluator heeft gemaakt. Vervolgens wat het programmateam met die opmerkingen heeft gedaan. En tot slot wat het finale oordeel van de evaluator is.

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
De SWOT-analyse en behoefteanalyse				
De SWOT-analyse en behoefteanalyse	Beschrijving van het platteland	De redeneringen zijn teveel van binnen naar buiten en te weinig omgekeerd. Centraal staat de landbouwsector en van daaruit wordt beperkt naar het platteland gekeken.	De SWOT-analyse is naar aanleiding van deze opmerking aangepast en beter onderbouwd.	Er zijn voldoende aanpassingen gemaakt. Wel zullen de lokale/regionale verschillen in de natuur- en milieuproblematiek alsmede de maatschappelijke wensen tijdens de uitvoering van het programma een aandachtspunt moeten blijven, gegeven de vele ontwikkelingen in de samenleving die van invloed op de landbouwsector en het platteland zullen zijn.
16-5-2013	Beschrijving van het platteland	De analyse van verstedelijkte gebieden is goed. De consequentie daarvan, namelijk dat er in Nederland veel plattelandsgebieden zijn die een directe relatie hebben met de stedelijke omgeving ontbreekt. Ook ontbreekt de rol die het platteland moet vervullen in de relatie met de stedelijke omgeving.	De relatie tussen de stad en het platteland is nadrukkelijker benoemd in de definitieve SWOT-analyse. Een voorbeeld daarvan is de aandacht voor de weidegang van koeien. Ook is het een van de thema's waarop via LEADER in het POP kan worden ingezet.	Akkoord.
16-5-2013	EU prioriteiten voor plattelandsontwikkeling	Uit de SWOT-analyse blijkt niet welke van de zes EU prioriteiten voor plattelandsontwikkeling daadwerkelijk van belang zijn voor Nederland.	In de definitieve SWOT-analyse is dit punt verwerkt en is voor alle 6 EU-prioriteiten op een rij gezet hoe de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van het Nederlandse platteland zijn. Ook in de behoefteanalyse is per prioriteit beschreven wat de generieke of specifieke behoefte is. In de SWOT worden geen keuzes gemaakt, maar deze zijn in de strategie opgenomen.	Akkoord.

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
16-5-2013	Topsectoren	Er mist een verwijzing naar het topsectorenbeleid. Ook is onduidelijk of er te weinig innovatieve methoden en technieken zijn (een ontwikkelvraag) of dat er voldoende bedacht is en dat het gaat om toepassing van innovaties.	Er is een link gelegd naar het topsectorenbeleid en ook de innovatiebehoeften zijn duidelijker beschreven.	Akkoord.
23-12-2013	Beschrijving van het platteland	Maak in het programma een heldere keuze van de definitie van het platteland en hanteer deze consequent.	De aanbeveling van de ex ante evaluatie is verwerkt op de volgende manier. Omdat het Nederlandse platteland niet sterk regionaal verschilt en toch behoorlijk verstedelijkt is en omdat met het POP3 sterk ingezet wordt op versterking van de landbouw door middel van verduurzaming en innovatie en verbetering van het agro milieu is gekozen voor eenzelfde definitie als die bij het POP2 is gehanteerd, namelijk het gehele Nederlandse grondgebied met uitzondering van aaneengesloten woonkernen met meer dan 30.000 inwoners.	Akkoord.
16-5-2013	Voedselveiligheid	Niet ingegaan wordt op de recente maatschappelijke aandacht voor voedselzekerheid en voedselveiligheid.	Er wordt in de definitieve SWOT-analyse nadrukkelijk ingegaan op de maatschappelijke aandacht voor voedselzekerheid en veiligheid.	Er wordt in de definitieve SWOT vrij beperkt ingegaan op voedselzekerheid en -veiligheid. Wel wordt er terecht verwezen naar nationaal beleid. "Nederland zet het POP3 zo doelmatig mogelijk in, in aanvulling op het vigerende nationale beleid dat op terreinen als ruimtelijke ordening, milieu, voedselkwaliteit en veiligheid, dier- en plantgezondheid en dierenwelzijn zeer sturend is."

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
Opbouw van de interventielogica				
23-12-2013	Behoeftanalyse	In het algemeen is het overzicht van behoeften in de SWOT-analyse zeer specifiek opgesteld. De benoemde behoeften zijn in feite al maatregelen. Er worden zelfs al regelingen benoemd. Dat hoort thuis in de strategie. De behoeftanalyse in de SWOT-analyse zou van een hoger abstractieniveau moeten zijn.	De behoeftanalyse is abstracter opgezet en in de strategie zijn de behoeften verder uitgewerkt.	Deels is het abstracter geworden in paragraaf 4.2 Behoeftebepaling. Maar in de paragraaf 4.2.1. Behoeftanalyse staan wel specifieke behoeften. De bevinding dat regelingen al in de SWOT-analyse worden genoemd, blijft overeind. Zo staat er o.a. een tekst over "De stimuleringsregeling Samenwerking bij Innovatie (Sinno)".
23-12-2013	Behoeftanalyse	Het aantal behoeften is erg groot. Er is een prioritering nodig.	Er is een nadere prioritering aangebracht. Deze is weergegeven in figuur 5 in het hoofdstuk Strategie. Nederland zet niet rechtstreeks in op prioriteit 5, bevordering van het efficiënte gebruik van hulpbronnen en steun voor de omslag naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voedsel- en de bosbouwsector ondanks het feit dat in de SWOT-analyse ook voor deze prioriteit een aantal behoeften is geformuleerd. Voor deze prioriteit geldt dat enerzijds nationaal beleid op deze doelen stuurt. Anderzijds kunnen maatregelen onder andere prioriteiten indirect bijdragen aan het bereiken van de doelen van prioriteit 5. Er is gekozen voor meer focus dan in POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen.	Er is gekozen voor meer focus dan in POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen. Ook worden niet alle prioriteiten en aandachtsgebieden van de Europese Commissie bediend. Die keuze wordt onderbouwd. Niettemin zijn de strategie en de maatregelen nog steeds relatief breed en kan het programma bij de nadere uitwerking aan kracht winnen door in de (landsdelige of provinciale) verordeningen scherper af te bakenen en vervolgens goede projecten te selecteren.
23-12-2013	De relatie tussen SWOT-analyse, de strategie en de	Er moet een betere aansluiting komen tussen de behoeften uit de SWOT-analyse, de strategie (inclusief de EU-	Zie voorgaande punten. In de definitieve versie zal een laatste check worden gemaakt op de logica van de samenhang en	In de laatst ontvangen versie van 3 april is die samenhang nog niet volledig bewerkstelligd. Er zijn verschillen tussen figuur 5.1 en de

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
	maatregelen	prioriteiten) en de maatregelen.	waar nodig worden de verwijzingen (met name de fiches) hierop aangepast.	tabellen 5.4 en 5.5 met betrekking tot EU-prioriteit 2a. Wij bevelen aan de finale tekst nog één keer hierop te controleren en eventueel aan te passen.
Bepaling van doelen en verdeling van financiële middelen				
19-12-2013	Keuze voor de plattelandsprioriteiten	Maak een heldere keuze of wordt ingezet op vier, vijf of zes EU-prioriteiten wil in het POP3.	De keuze voor de prioriteiten is helderder onderbouwd op basis van de SWOT-analyse. Zie ook voorafgaand punten.	Akkoord.
19-12-2013	Keuze voor plattelandsprioriteiten	Onderbouw de keuze op basis van de SWOT-analyse. Is er vanuit de huidige situatie, de sterktes of zwaktes aanleiding om op alle zes prioriteiten in te zetten? Zijn er, met het oog op de toekomst, de gesignaleerde kansen of bedreigingen argumenten om voor bepaalde prioriteiten acties te ondernemen?	Zie voorgaand punt en ook de bijgestelde SWOT-analyse waar per prioriteit een uitwerking is gemaakt.	Akkoord.
19-12-2013	Interventiologica	Maak bij de interventiologica duidelijk waaraan de maatregelen bijdragen: "deze maatregel is primair bedoeld om bij prioriteit X en aandachtsgebied Y een effect van Z te veroorzaken. Daarnaast draagt deze maatregel ook (secundair) bij aan A, B en C."	Ook deze aanbeveling is overgenomen, zowel in het schema van de interventiologica (in het hoofdstuk strategie) als in de indicatortabel, het prestatieraamwerk en het evaluatieplan. Omdat de meeste maatregelen vrij algemeen beschreven zijn en specifiek worden in de uitwerking (landsdelige of provinciale verordeningen) wordt er veel nadruk gelegd op het evaluatieplan.	Akkoord.

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
19-12-2013	Motivering voor de landsdelige aanpak	Bij de landsdelige invalshoek moet een keuze worden gemaakt. Of er zijn geen of beperkte landsdelige verschillen en dan kan het POP3 programma landsdekkend worden uitgerold, of er zijn wel verschillen en dan moeten die worden gemotiveerd. De 'proof of the pudding' is dan of de financiële middelen landsdelig worden verdeeld en welke sleutel daarbij is gebruikt (op basis van verschillen in de problematiek of meer generiek).	De landsdelige aanpak wordt uitgelegd in de strategie. Op basis van de positieve ervaring in de programmeringsperiode 2007- 2013 (het POP2) zal ook in de komende periode worden gewerkt met één plattelandsontwikkelingsprogramma. Dit is ook aanbevolen door de Europese Commissie. Bovendien is het budget voor POP3 beperkt en heeft het werken met één plattelandsontwikkelingsprogramma ook vanuit het oogpunt van efficiëntie de voorkeur. De implementatie van het POP3 zal in vier landsdelen worden uitgevoerd. Hieraan liggen praktische uitvoeringsoverwegingen (het voorkomen van versnippering en waar mogelijk stroomlijning tussen bij de landsdelen betrokken provincies) ten grondslag. Alle maatregelen worden in alle provincies opengesteld, de hoogte kan per provincies verschillen en op basis van de voor alle provincies gelijke POP kaders kan de hoogte per onderwerp per provincie verschillen. Dit is in feite niet anders dan de huidige praktijk waarbij ook op basis van de vraag die leeft in provincies op bepaalde problemen/beleidsvraagstukken budget ingezet wordt en aanvragen binnenkomen. Alleen nu niet per 12 provincies verschillende maar 'per landsdeel'. Alle maatregelen worden in alle	In het programma is een vrij beperkte tekst opgenomen over de uitvoeringsstructuur. En er zijn tegenstrijdigheden. In hoofdstuk 15 staat niets over de rol van de landsdelen. Hier gaat het uitsluitend over de rol van het Rijk en de twaalf provincies: "Er is voor gekozen de provincies de leiding te geven om het POP 3 programma in te vullen en de nationale cofinanciering te verzorgen. Dit omdat de provincies dichterbij de regionale problematiek van het platteland staan en het best in staat zijn de maatregelen te formuleren, die noodzakelijk zijn voor de gewenste plattelandsontwikkeling." Er zijn wel degelijk regionale verschillen per thema. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillen in de milieuproblematiek tussen de diverse provincies en regio's daarbinnen. Door vooraf geen onderscheid te maken in de problematiek tussen de provincies of landsdelen bestaat er risico op versnippering van het beleid. Het is denkbaar dat in bepaalde provincies initiatieven worden ondersteund waar de problematiek kleiner is dan elders in het land. Bundeling op landsdelig niveau is daarom vaak wenselijk. Mogelijk is voor bepaalde onderwerpen een systeem met een nationale selectie van projecten (op basis van een tender) nog

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
			regio's/provincies opengesteld. Het totale bedrag per openstelling kan per provincie verschillen. Voor de openstellingen zijn de POP kaders leidend, echter kunnen per regio/provincie accentverschillen worden aangebracht. Dit doet dus recht aan de beschrijving in de SWOT-analyse.	efficiënter. Aanbeveling: werk snel na de vaststelling van het programma een uitvoeringsstructuur uit die effectief en efficiënt is.
24-1-2014	Brief aan de Tweede Kamer	Neem de formulering over het POP3 uit de Tweede Kamerbrief over in het POP3. De formulering van de Tweede Kamerbrief legt nog iets meer het accent op de Europese doelstellingen (positief) en legt ook beter het verband met maatschappelijke kwesties (o.a. voedselkwaliteit en dierenwelzijn) uit.	Het POP3 is volgens de EU-eisen opgesteld. De Tweede Kamerbrief is opgesteld in het voor de Tweede Kamer gebruikelijke jargon. In deze brief hebben zaken die politiek gevoelig zijn ruim aandacht gekregen, wat niet politiek relevant is, is slechts marginaal of niet genoemd. Hiermee is ook het aantal behoeften minder geworden, en wordt de prioritering helderder. De prioritering is ook in de inleiding voor de SWOT-tabel genoemd in paragraaf 4.1.2. De strategie is hierop aangepast; de aansluiting tussen behoeften en strategie loopt nu goed. We sluiten dus bewust niet exact aan op de gebruikte bewoordingen in de Tweede Kamerbrief. Inhoudelijk is er geen verschil tussen het POP3 document en de Tweede kamerbrief.	Akkoord.
24-1-2014	Eenduidig begrippenkader	Let bij de redactie van de strategie op het hanteren van een eenduidig begrippenkader (doelen, prioriteiten etc.).	Bij de eindredactie is hier nadrukkelijk naar gekeken.	Akkoord.

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
24-1-2014	Het POP2 t.o.v. het POP3	Wij bevelen aan om een korte paragraaf te maken over de accentverschuivingen in het POP3 t.o.v. het POP2. Deze verschuiving kan worden beargumenteerd met het bereik van (tussen)doelen door het beleid uit de vorige periode en de nieuwe kansen/bedreigingen uit de SWOT-analyse.	Het SFC en de EU guidelines bieden weinig ruimte voor het toevoegen van een extra paragraaf om de accentverschuivingen van het POP3 t.o.v. het POP2 te benoemen. We proberen dit op te lossen door wat nadrukkelijker de verschillen met het POP2 te benoemen in paragraaf 5.1 (strategie) en hoofdstuk 19 (overgangsmaatregelen).	Akkoord.
11-3-2014	Brief aan de Tweede Kamer	Laat het programmateam een indeling maken van de thema's waar het POP3 zich op richt. Dat zouden de vijf thema's uit de Tweede Kamerbrief kunnen zijn.	Op basis van de stukken voor het bestuurlijk overleg van 10 maart 2014, met name het stuk met de toelichting over de financiële inzet op maatregelfiches en thema's is een brief voor de Tweede Kamer voorbereid. Hierbij is de indeling op basis van de vijf thema's uitgangspunt.	Akkoord.
Maatregelfiches				
19-2-2014	Geen link tussen de strategie en de keuze voor de maatregel	In de maatregelfiches wordt in de meeste gevallen een link gelegd tussen de SWOT en de keuze voor de maatregel. Idealiter zou een link met de strategie gelegd worden.	In de definitieve versie van de fiches zijn verbanden met de strategie gelegd en vice versa.	Akkoord.
19-2-2014	Maatregel-specifieke selectiecriteria	Maatregelspecifieke selectiecriteria ontbreken nog, maar zijn wel belangrijk om concreet in te vullen.	Er is ingegaan op de subsidiabele kosten per maatregel. De selectiecriteria zijn nog niet benoemd, wel de criteria waaraan ze moeten voldoen.	Akkoord, mits de selectiecriteria in een later stadium goed worden uitgewerkt.
Programma uitvoering				
14-2-2013	Uitvoeringsstructuur	Een samenvatting van het convenant zou in het conceptprogramma kunnen worden opgenomen om zo helderheid te geven over de uitvoeringsstructuur.	Het convenant is pas eind mei 2014 gereed. De afspraken die relevant zijn voor het POP3 worden in hoofdstuk 15 beschreven.	Akkoord, maar dat vergt dan wel een snelle doorwerking in de uitvoeringsstructuur van het programma.

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
14-2-2013	Verdeling van de middelen	Maak een tabel met de verdeling van de middelen per thema met een uitsplitsing van de bijdragen vanuit de verschillende overheden en met een toedeling van de middelen naar landsdekkend (generiek) en waar dat van toepassing is landsdelig (specifiek).	In het stuk met de thematische verdeling voor het bestuurlijk overleg tussen de staatssecretaris en gedeputeerden van 10 maart jl. is de verdeling beschreven en een tabel als onderbouwing bijgevoegd. Deze zal gebruikt worden voor verdere communicatie.	Akkoord.
5-3-2014	Indicatoren, resultaat en effecten	Bij de ingevulde indicatoren ontbreekt het te behalen resultaat. Per maatregel zou opgenomen moeten worden wat het te verwachten resultaat is om een koppeling te kunnen leggen met de doelen. De indicatoren moeten inzicht geven in het doelbereik.	De volgende actiepunten worden uitgewerkt: Om te komen tot goede resultaatindicatoren wordt voorgesteld deze te laten aansluiten op de doelen zoals die zijn geformuleerd in de diverse maatregelenfiches. Deze resultaatindicatoren worden niet in het programmadocument zelf benoemd, maar pas in het "Handboek Evaluatie en Monitoring". Deze 'procedure' wordt in het evaluatieplan van het programmadocument opgenomen; Om een oordeel te kunnen geven over het realiteitsgehalte van de streefwaarden van de outputindicatoren, hebben de ex-ante evaluatoren inzicht nodig in de onderbouwing van de betreffende streefwaarden. Op 6 maart 2014 is een overzicht gegeven van de wijze waarop tot de diverse streefwaarden is gekomen. Daarin is aangegeven welke systematiek bij de berekening van de diverse streefwaarden is gevolgd, welke normbedragen zijn gehanteerd en hoe tot die normbedragen is	Het niet opnemen van resultaatsindicatoren is een tekortkoming. Het is goed dat er wel een procedure is opgesteld om tot resultaatsindicatoren te komen met het opstellen van het "Handboek Evaluatie en Monitoring". In hoofdstuk 9 van het definitieve programma is inderdaad dit evaluatiehandboek opgenomen: "Voor het uitvoeren van de voorgenomen evaluaties moeten de benodigde gegevens voor de vaststelling van de input, output en impact beschikbaar zijn. Hierover worden afspraken vastgelegd in het evaluatiehandboek."

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
			<p>gekomen;</p> <p>In het evaluatieplan is onduidelijk hoe in de programmaperiode zal worden omgegaan met evaluaties c.q. jaarverslagen. In een nieuwe versie van het evaluatieplan is aangegeven welke status de diverse jaarverslagen hebben (uitgebreid vs. niet-uitgebreid) en is verduidelijkt dat er in de programmaperiode géén midterm evaluatie zal worden uitgevoerd;</p> <p>De hoofdpunten zoals geformuleerd in de eerste alinea in paragraaf 9.3 zullen in lijn worden gebracht met die van de strategie (hoofdstuk 5);</p> <p>In de planning zal i.r.t. de resultaatindicatoren het woordje 'bijkomende' worden geschrapt;</p> <p>Het schema met de interventielogica zoals die wordt gehanteerd in de strategie (hoofdstuk 5 in het programmadocument) is in lijn gebracht met de aansluiting tussen maatregelen en aandachtsgebieden zoals die wordt gepresenteerd in het indicatorenplan en vice versa.</p>	
1-3-2014	Kosten uitvoering	Uit het programma is niet af te leiden hoe hoog de kosten van de uitvoering van de maatregelen zullen zijn en onder welke post deze zijn begroot.	Dit klopt. Het programma POP3 zoals dat nu voorligt is ook niet bedoeld om de kosten voor de uitvoering van de maatregelen in beeld te brengen. Het is het voorstel zoals Nederland het POP3 wil invullen voor de Europese Commissie. De provincies en het ministerie van EZ gaan vervolgens aan de	De ex ante evaluatoren worden conform the 'Guidelines' geacht een oordeel te geven over de uitvoeringskosten. Dat is nu niet mogelijk. Twee aanbevelingen: 1. Let bij de inrichting van de uitvoeringsstructuur op de kosten van de organisatie zelf, alsook van de landbouwers en andere betrokkenen. 2. Het

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
			slag de voorgestelde maatregelen te vertalen naar concrete provinciale/nationale regelgeving. Dan ook komen de uitvoeringskosten in beeld. Daarbij is de afspraak gemaakt dat de uitvoeringskosten van de provinciale regelingen worden betaald door de provincies en die van de nationale regelingen door het ministerie van EZ. Streven is daarbij de dat de kosten lager zullen uitvallen dan onder POP2.	streven naar lagere kosten dan bij POP2 is een goed streven, maar let daarbij op dat er voldoende 'checks and balances' in de procedures blijven om misbruik/fraude e.d. te voorkomen.
1-3-2014	Kosten Technische bijstand	Het bedrag dat nu voor Technische Bijstand is gereserveerd op 3% van het totaalbudget. Dit is hoger dan in POP2 aan technische bijstand is besteed. Een verklaring/legitimatie voor dit opmerkelijke verschil ontbreekt in het programma.	De overheidsfinanciën voor doelen in het plattelandsontwikkelingsfonds zijn in periode POP3 beperkte dan in de POP2 periode, daarom wil lidstaat Nederland meer uitvoeringskosten zoals kosten van het Regiebureau POP en andere uitvoeringsinstanties laten (co)financieren uit het onderdeel Technische Bijstand.	Akkoord.
SEA specifieke aanbevelingen				
		Geen, de voorgestelde maatregelen uit het POP3 hebben een positief effect op het (agro) milieu.		Akkoord.
Extern proces: Consultatie en overleg met de Europese Commissie				
3-4-2014	Consultatie	In de consultatie is door de projectgroep POP3 een eigen versie van de samenvatting van de ex ante evaluatie in Hoofdstuk 3 van de consultatie voorgelegd. Daarnaast is wel het volledige (interim)rapport van de ex ante evaluatie toegevoegd.	Dit is inderdaad gebeurd. Bij de definitieve indiening van het programma bij de EC zal de letterlijke tekst van de evaluator in Hoofdstuk 3 worden overgenomen.	Akkoord. Er zijn overigens geen opmerkingen in de consultatie over de ex ante evaluatie gemaakt.

Datum	Onderwerp	Aanbeveling	Hoe is de aanbeveling verwerkt of wat is de motivatie om deze niet te verwerken	Definitief oordeel evaluator
november 2014	Reactie van de Europese Commissie	Diverse vragen op het gebied van de SEA en de ex-ante evaluatie	Deze vragen zijn door de evaluator voorzien van een antwoord en door het programmteam doorgezonden naar de Europese Commissie. Daar is repliek op gekomen en die is in een tweede ronde verwerkt. Het leidt tot een aantal aanpassingen in de tekst van het programma.	Akkoord. Met de gegeven toelichting en de gemaakte aanpassingen is de Europese Commissie akkoord gegaan (februari 2015)

2 Methodiek

2.1 De gehanteerde kaders

Voor deze voorlopige eindrapportage is uitgegaan van de volgende kaders van de Europese Commissie voor de ex ante evaluatie:

1. VERORDENING (EU) Nr. 1303/2013 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 17 december 2013. Hierin staan gemeenschappelijke en algemene bepalingen inzake Europese Fondsen. Hierbij is artikel 55 over de ex-ante evaluatie als kader genomen;
2. Guidelines for the ex ante evaluation of 2014-2020 RPDs; getting the most out of from your RPD (Dragt August 2012) Hierbij is met name de aanvulling op art. 48-3 op p151 als kader genomen.

Ad 1) Artikel 55 - Ex-ante-evaluatie:

1. De lidstaten verrichten ex-ante-evaluaties om de kwaliteit van het ontwerp van elk programma te verbeteren;
2. De ex-ante-evaluaties worden verricht onder verantwoordelijkheid van de autoriteit die verantwoordelijk is voor het opstellen van de programma's. Zij worden tegelijkertijd met het programma bij de Commissie ingediend en gaan vergezeld van een samenvatting. In de fondsspecifieke voorschriften kunnen drempels worden vastgesteld waaronder de ex-ante-evaluatie met de evaluatie voor een ander programma gecombineerd mag worden;
3. De ex-ante-evaluaties omvatten een beoordeling van:
 - a. de **bijdrage tot de verwezenlijking van de strategie van de Unie** voor slimme, duurzame en inclusieve groei in het licht van de geselecteerde thematische doelstellingen en prioriteiten, waarbij rekening wordt gehouden met de nationale en regionale behoeften, met het ontwikkelingspotentieel en met de ervaring uit eerdere programmeringsperioden;
 - b. de **interne samenhang** van het voorgestelde programma of de voorgestelde activiteit en de relatie met andere relevante instrumenten;
 - c. de verenigbaarheid van de **toewijzing van begrotingsmiddelen met de doelstellingen** van het programma;
 - d. de verenigbaarheid van de geselecteerde thematische doelstellingen, de prioriteiten en de desbetreffende doelstellingen van de programma's met het gemeenschappelijk strategisch kader (GSK), de **partnerschapsovereenkomst** en de relevante specifieke aanbevelingen per land uit hoofde van artikel 121, lid 2, VWEU en op nationaal niveau in voorkomend geval, het nationaal hervormingsprogramma;
 - e. de relevantie en duidelijkheid van de voorgestelde **programma-indicatoren**;
 - f. op welke wijze de **verwachte outputs** zullen bijdragen tot resultaten;
 - g. of de **gekwantificeerde streefwaarden** voor indicatoren realistisch zijn, gezien de beoogde steun uit de ESI-fondsen;
 - h. de **redenen voor de voorgestelde steunvorm**;
 - i. de toereikendheid van de personele middelen en de **administratieve capaciteit** voor het beheer van het programma;
 - j. de geschiktheid van de procedures voor het **toezicht op het programma** en voor het verzamelen van de gegevens die voor de evaluaties vereist zijn;
 - k. de geschiktheid van de **gekozen mijlpalen** voor het prestatiekader;
 - l. de toereikendheid van de geplande maatregelen om **gelijke kansen van mannen en vrouwen** te bevorderen en discriminatie te voorkomen; in het bijzonder met betrekking tot de toegankelijkheid voor personen met een handicap;

- m. de toereikendheid van de geplande maatregelen om **duurzame ontwikkeling** te bevorderen;
 - n. geplande maatregelen om de **administratieve lasten** voor begunstigden te verlichten.
4. De ex-ante-evaluaties omvatten in voorkomend geval de voorschriften voor **strategische milieubeoordeling die** zijn vastgesteld ter uitvoering van Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad² waarbij rekening wordt gehouden met de behoeften tan aanzien van beperking van klimaatverandering.

Ad 2. Aanvulling vanuit de guidelines p 151

De bovenstaande aandachtspunten zijn als volgt aangevuld in de Guidelines.

Specific tasks / content of the ex ante evaluation.

The ex ante evaluation shall appraise:

A. All aspects covered by Article 48(3)(a-m) of the CPR including:

- the **SWOT analysis** and needs assessment;
- the **programme's intervention logic**, targets and performance milestones;
- the **expected contribution** of the measures chosen to achieve the targets.

B. [furthermore the following aspects¹⁷⁶:

- **Lessons learnt** from the previous programming period;
- (methods, data sources) of the **amount of the premium** for the area-based measures (agrienvironmental, organic-farming, afforestation);
- the description of the **Evaluation Plan**;
- approaches to **further simplification**;
- thematic **sub-programmes**;
- **specific provisions** (on LEADER, networking...).

C. **The programme-specific evaluation questions**, which have to be answered by the evaluator.

2.2 De beoordeelde stukken

Op 13 en 23 december 2013 ontvingen wij ter beoordeling de volgende stukken:

- H2: Beschrijving lidstaat;
- H5: Strategie:
 - 5.1 Verantwoording behoeften;
 - 5.2 Verantwoording maatregelen;
 - 5.3 Inzet horizontale doelstellingen.
- H6: ex ante conditionaliteiten;
- H7: Prestatieraamwerk: indicatoren en interventielogica;
- H8: Maatregelen:
 - art. 15 kennis en innovatie;
 - art. 18 investeringen in materiële activa;
 - art. 29 agromilieu;
 - art. 36 samenwerking;
 - art. 37 en 38 brede weersverzekering;
 - art. 42-45: Leader.
- H9: Evaluatieplan;

² Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's (PB L 197 van 21.7.2001, blz. 30).

- H10: Financieel plan;
- H12: Additionele nationale financiering (Brede weersverzekering);
- H13: Staatssteuntoets;
- H14: POP complementariteit;
- H15:
 - Aanwijzing relevante autoriteiten;
 - Coherentie;
 - Communicatie.
- H16: Consultatie;
- H18: Ex ante assessment verifieerbaarheid, controleerbaarheid en fouten risico;
- H19: Overgangsmaatregelen;
- Schemall: Het schema met de interventielogica;
- SWOT versie 19 december 2013;
- Brief aan Tweede Kamer Implementatie Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, 6 dec 2013;
- Aantekeningen informeel overleg DG Agri 10 dec 2013.

Op 24 januari 2014 ontvingen wij:

- Het concept programma document voor zover gereed. Een aantal teksten ontbreekt nog (o.a. de beschrijving van de maatregelen met betrekking tot artikel 28, de agro-milieu maatregelen);
- De concept partnerschapsovereenkomst;
- Een 29 tal vragen opgesteld voor overleg met DG AGRI.

Op 3 maart 2014 ontvingen wij:

- Een concept programmadocument met daarin alle hoofdstukken. De datum op het voorblad is 20 februari 2014. Bij de documenteigenschappen blijkt die datum niet te kloppen omdat er nog wijzigingen zijn doorgevoerd op 27 februari. Wij noemen het hier de 3 maart versie;
- De ex-ante evaluatie is uitgevoerd op basis van het programmadocument d.d. 27 februari 2014. Naar aanleiding van bijeenkomsten op 25 en 27 februari 2014 zijn nieuwe versies aangeleverd van het financieringsplan (28 februari, toegestuurd op 6 maart 2014) en het evaluatieplan (10 maart 2014). Ook is op 6 maart 2014 een onderbouwing aangeleverd van de verwachte output zoals die in het indicatorenplan zijn opgenomen. Deze aanvullende documenten zijn in de laatste beoordeling van de ex-ante evaluatoren betrokken.

Op 12 maart 2014 ontvingen wij:

- Conceptprogramma voor de publieke consultatie.

Op 10 april 2014 ontvingen wij:

- Enkele aanpassingen in sommige hoofdstukken op basis van de consultatie en (grotendeels) redactionele aanpassingen vanuit het programmateam.

In november 2014 ontvingen wij:

- Vragen en opmerkingen van de Europese commissie.

2.3 Nummering

De nummering van de artikelen en maatregelen is door wijzigingen in de verordening gedurende het proces een aantal keren veranderd. In dit rapport hebben we nummering aangehouden die geldig was op het moment dat wij een bepaalde versie kregen. Doordat steeds inhoudelijk ook is aangegeven waar onze opmerkingen over gaan, is helder welke artikelen en maatregelen zijn bedoeld.

2.4 Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd:

- Samenvatting ex ante evaluatie;
- Summary evaluation (English);
- Proces;
- SWOT-analyse;
- Strategie en interventielogica;
- Maatregelfiches;
- Uitvoering, middelen en indicatoren;
- Partnerschapovereenkomst;
- Afvinklijst ex ante evaluatie (invulling kaders);
- Vragen van de Europese Commissie met de antwoorden.

3 Summary ex ante evaluation RPD3

The main findings of the ex ante evaluation are:

- The evaluator has several times commented and advised on the draft versions of the SWOT-analysis. The main issues raised by the evaluator have been discussed in a constructive way and are in most cases adequately processed in the final version of the SWOT analysis:
 - The final SWOT-analysis covers the differences in nature and environmental issues at the local and regional level;
 - The analysis on the urban-rural relationship and on the relevant issues arising from public debate has been strengthened;
 - It has been clearly motivated why the SWOT does not cover social-economic differences on regional level. For the environmental problems regional differences exist and a differentiated approach is needed;
 - The SWOT provides a sufficient basis for building the strategy and the identification of measures.
- The Strategy has been improved and relates in the final version well to the letter on the RDP that was sent earlier to the Parliament. The programme has clear objectives and is in full compliance with the relevant national policies. Furthermore, the strategy builds on the findings from the SWOT-analysis:
 - The RDP3 has more focus compared to RDP2 as the strategy centres on the needs of the agricultural sector. Furthermore, not all EU rural development priorities and focus areas are covered by the RDP. The choices made have a sound base. Despite the focus, the evaluators conclude that both the strategy and the measures still have a rather broad scope. The programme could gain in strength by further scoping during the implementation, by making further choices in the implementation regulations of the provinces and the selection process of projects.
- The core of the programme is shaped by the description of the measures. The evaluators conclude the following:
 - The description of the measures is clear and follow the same format, which makes them easy to read;
 - With the exception of article 28 (agro environment) and 42-44 (Leader) a standard text on the selection criteria principles is included in the description. The final selection criteria are not defined in the programme document, as the formulation of the selection criteria will be the task of the Monitoring Committee. The selection criteria will be included in the implementation regulations on Province level. As a result, the evaluators are unable to assess the quality of the selection criteria and the extent to which these would lead to the selection of projects that contribute the most to the programme objectives;
 - For the measures general selection criteria are formulated, among which economic efficiency and environmental impact. It is stated that applications can be selected upon those criteria if this is considered to be useful. The evaluators are of the opinion that such criteria contribute to the quality of the implementation. The procedure fits the new approach of the Commission. However, it should be noted that the impact of those criteria will differ according to the nature of the projects concerned (innovation, demonstration projects or non productive investments);
 - The coherence between the measures, the strategy and SWOT has been improved;
 - The feed back of scientific institutions on the measures in the RDP2 has been taken into account and in RPD3 the measures have been adapted accordingly in order to increase the effectiveness, this is e.g. the case for the agrarian nature management measure.

- Concerning the management structure several questions arise. The programme is not clear on the role of the provinces and regions (landsdelen). Due to this, it is not possible to judge on the complete implementation system and, as a result, on the efficiency and effectiveness of the implementation system. An improvement in RPD3 is the choice to concentrate the payments to the beneficiaries in one national authority which reduces the costs of implementation;
- There are some regional differences in certain themes. As there is no ex ante distinction on the specific issues per region or province made in the SWOT and strategy, the risk arises that the budget will not be used in the areas where the problems in the specific themes are the most severe. Due to this, concentration of initiatives at regional level on the themes where regional differences exist is preferable. A solution for this issue could be a tender on national level on themes where differences exist, so that projects can be prioritised for certain regions;
- The programme does not provide an indication on the costs for the implementation of the measures as the budget does not show in which budget lines these costs are included. However, there are some indications that the implementation of the measures will be more cost-efficient compared to the RDP2, e.g. by the creation of one Paying Agency;
- The indicator system is very much input (public expenditures) and output (e.g. number of projects) based. Indicators that measure the results of the interventions and the contribution to the objectives of the programme are lacking. However, a procedure is set up to draft the result indicators, which will be part of the “guideline monitoring and evaluation”;
- The Partnership Agreement describes the synergy of EFRO and ELFPO on the themes production of food and biobased economy. It is important to define the distinction between both funds well;
- The programming team POP3 involved stakeholders of the society quite often (two congresses and consultations). This RPD3 is the result of intensive cooperation between provinces and the national authorities and is more local based than RPD2. A critical comment is the final public consultation. The programme was not fully finalised and some changes were not presented to the public. The ex ante evaluators did have limited time to comment on the final version of the programme.
- In November 2014 some remarks and questions from the European Commission were received. These questions have been answered. Some changes in the programme were made. In February 2015 the European Commission has given the final approval of the Dutch RPD3.

4 Proces

4.1 De evaluatievragen

De belangrijkste evaluatievragen waren:

- Welke partijen hebben een rol gespeeld in het proces van totstandkoming van het programma?
- Hoe breed en uitgebalanceerd was de deelname van de stakeholders aan het proces?
- Welke stappen heeft het programmateam POP3 gezet om stakeholders goed te betrekken?

4.2 Proces ex ante evaluatie

Hieronder staat opgesomd hoe het proces van de ex ante evaluatie is verlopen:

- Kennismakingsgesprek met projectleider begeleiding ex ante evaluatie: Aart Vorstenburg (27 juni 2013);
- Kennismakingsgesprek met projectleider en secretaris POP3: (15 juli 2013);
- Deelname conferentie over POP3 te Driebergen (9 oktober 2013);
- Gesprek over de SWOT met het LEI (24 oktober 2013);
- Vergaderingen van de begeleidingsgroep ex ante evaluatie POP3: 31 oktober 2013, 19 december 2013, 9 januari 2014, 6 februari 2014, 6 maart 2014 en 25 maart 2014;
- Gesprek met projectteamleden Carlo Vromans en Annelie Boogerd (3 december 2013);
- Beoordeling SWOT (15 november 2013), met reactie van het LEI en een informele reactie van de evaluatoren daarop;
- Beoordeling van de stukken zoals die naar de EC en naar het bestuurlijk overleg zijn gestuurd;
- Interim-rapport concept-programma 21 januari 2014;
- Beoordeling nieuwe stukken in het 2^e interim-rapport concept-programma 3 februari 2014;
- Gesprek over het indicatorenplan met Alfred IJlst, 4 maart 2014;
- Beoordeling concept programma POP3 in het voorlopige eindrapport 11 maart 2014;
- Overleg met projectsecretaris over consultatie 10 april 2014;
- Oplevering definitieve ex ante evaluatie 15 april 2014;
- Deelname aan de Slotbijeenkomst POP3 15 april 2014.

De ex ante evaluatie is intensief begeleid door een begeleidingsgroep onder leiding van het Regiebureau POP met daarin deskundigen van het ministerie en de provincies.

Het programmateam heeft moeite gehad om eigen gestelde deadlines steeds te halen. Het kwam regelmatig voor dat beloofde stukken niet op de afgesproken dag voor de evaluator beschikbaar kwamen, maar enkele dagen later. De reactietermijn voor de evaluator werd meestal wel gehandhaafd, waardoor de reactietijd soms aan de korte kant was. Dit heeft de kwaliteit van de ex ante evaluatie wat onder druk gezet. Tegelijkertijd is er wel door het programmateam adequaat gereageerd op de tussentijdse aanbevelingen en kon zo iteratief zowel het programma als de evaluatie stappen vooruit maken.

Parallel aan de ex ante evaluatie is een Strategische Milieubeoordeling (SEA) opgesteld. Er heeft afstemming plaatsgevonden tussen de schrijvers van de SEA en de ex ante evaluatie.

4.3 Proces van het opstellen van het programma

Het POP3 is opgesteld in zeer nauwe samenwerking tussen de 12 provincies, het ministerie van Economische Zaken en de Unie van Waterschappen. Ook het gezamenlijke Regiebureau POP heeft een belangrijke rol hierin gespeeld. Tweewekelijks overleg vond in het programmateam plaats en werkzaamheden zijn verdeeld onder de leden en hun werkorganisaties. De rol van de provincies is in vergelijking met POP2 toegenomen omdat zij dichterbij het platteland zitten en goed weten wat de behoeften zijn. Deze decentrale invulling van het beleid past in de decentralisatie van natuur en ruimtelijk ordeningsbeleid in Nederland. Ook de rol van de waterschappen was groter omdat het besef is gegroeid dat water een grondstof voor de landbouw is en structurend voor het landschap vormt.

Er heeft veelvuldig overleg met tal van stakeholders plaatsgevonden. Dit is goed terug te zien in Hoofdstuk 16 van het programma. Zo zijn er diverse conferenties geweest waarin stakeholders gezamenlijk met elkaar en met de opstellers van het programma in discussie konden gaan. Ook zijn er tal van bilaterale contacten met stakeholders geweest. Dit heeft ertoe geleid dat in de publieke eindconsultatie er ruim 80 reacties zijn gegeven, maar dat hierbij vrijwel geen nieuwe gezichtspunten naar voren zijn gebracht. De meeste argumenten waren reeds bekend en gewikt en gewogen om in het programma op te nemen.

Ook is er overleg op politiek niveau geweest. Er zijn enkele bestuurlijke overleggen geweest van gedeputeerden van provincies met de staatssecretaris van het ministerie van Economische Zaken. En in de Tweede Kamer vond een Algemeen Overleg plaats in december 2013. De suggesties van de Tweede Kamer hebben hun doorwerking gekregen in het programma, zoals ook te lezen is in de brief aan de Tweede Kamer van april 2014.

Op de ex ante analyse zelf zijn geen opmerkingen gemaakt. in de publieke consultatie.

4.4 Eindoordeel proces

Hieronder volgt het finale oordeel van de evaluator op basis van het gevolgde proces, de conceptversies van en het nu voorliggende definitieve programma POP3:

- Het programmateam heeft veel contact gehad met stakeholders in de samenleving, waaronder twee congressen en diverse overleggen. Dit POP3 is een product van intensieve samenwerking van provincies en de Rijksoverheid en is meer dan POP2 decentraal ingevuld. Een punt van kritiek is dat het programma nog niet volledig gereed bleek bij de publieke consultatie en parallel hieraan zijn er nog enkele aanpassingen gemaakt, die daarmee niet aan het publiek zijn voorgelegd. Ook voor de ex ante evaluator was dit een probleem omdat er weinig tijd was voor een definitief oordeel.

5 Beoordeling SWOT-analyse

5.1 De evaluatievragen

De belangrijkste evaluatievragen waren:

- In welke mate draagt de SWOT bij aan het vormen van de basis van de needs assessment, een goede onderbouwing voor strategische conclusies en het bepalen van de doelstellingen van het programma?
- In hoeverre zijn de onderwerpen gerangschikt en geprioriteerd binnen de algemene doelstellingen van de EU-strategie 2020 en CAP2020?
- Hoe wordt de samenhang met interventies vanuit andere structuurfondsen en met eventueel ander Europees en nationaal beleid beschreven waarin het gelijke gebied of dezelfde begunstigden worden benaderd?
- Welke partijen zijn er niet voldoende betrokken bij het ontwerp en de uitvoering van het programma, terwijl zij wel zijn benoemd als relevante partner?

5.2 Het proces en beoordeling van de SWOT-analyse

De evaluatoren zijn in een vroeg stadium betrokken bij het programmeringsproces en waren in de gelegenheid verschillende versies van de SWOT-analyse te beoordelen.

5.2.1 Eerste concept SWOT (versie 16 mei 2013)

De eerste versie van de SWOT kwam op 16 mei 2013 voor Ecorys beschikbaar. Deze versie van de SWOT was de uitgebreide versie, waarnaar in de volgende versies verwezen wordt.

Reactie evaluatoren:

De opmerkingen die de evaluatoren bij dit eerste concept hadden waren (zie bijlage 1):

- De redeneringen zijn teveel van binnen naar buiten en te weinig omgekeerd. Centraal staat de landbouwsector en van daaruit wordt beperkt naar het platteland gekeken;
- De analyse van verstedelijkte gebieden is goed, maar de consequentie, namelijk dat er in Nederland veel platteland is met een directe relatie met de stedelijke omgeving en daar een rol in moet vervullen ontbreekt;
- Er is vanuit de SWOT niet duidelijk welke van de 6 EU-prioriteiten er nu daadwerkelijk van belang zijn voor Nederland;
- Er mist een verwijzing met het TOP-sectoren beleid, ook is onduidelijk of er nu te weinig innovatieve methoden en technieken zijn (een ontwikkelvraag) of dat er voldoende bedacht is en dat het gaat om implementatie;
- Er mist naar inzien van de evaluatoren een opmerking over de recentelijke maatschappelijke aandacht voor voedselzekerheid en voedselveiligheid.

Na het in concept afronden van deze SWOT in mei 2013 werd het Ministerie van EZ door de Europese Commissie geïnformeerd over het feit dat de SWOT gestructureerd moest worden rondom de nieuwe richtlijnen vanuit de Europese Commissie. Deze nieuwe richtlijnen omtrent de structurering van de SWOT-analyse maakten een grondige herziening van de SWOT noodzakelijk.

5.2.2 Tweede concept SWOT (versie 22 oktober)

De tweede concept SWOT is de versie die op 22 oktober naar Ecorys is gestuurd. Deze versie was een duidelijke herziening van de eerder toegestuurde eerste versie van de SWOT. In deze versie wordt echter herhaaldelijk verwezen naar de uitgebreidere eerdere versie van 16 mei.

Reactie evaluatoren

Vanuit de nieuwe SWOT-analyse misten de evaluatoren eveneens een duidelijk beeld van de grootste problemen die spelen op het platteland. De in concept opgestelde strategie gaat wel in op problemen zoals het “verlies aan biodiversiteit, een toenemende druk op het milieu en een groeiende schaarste aan natuurlijke hulpbronnen”. Deze problemen zijn in deze versie van de SWOT echter niet als zodanig aan de orde gekomen.

Ook constateerden de evaluatoren dat een (te) gebrekkige relatie tussen de SWOT en de strategie op het vlak van de problemen. In de strategie werden bovendien accenten per landsdeel gelegd; een keuze die niet vanuit de SWOT werd onderbouwd c.q. gelegitimeerd. In de SWOT was zelfs een stevige argumentatie opgenomen dat dat er weinig (sociaaleconomische) verschillen tussen de landsdelen bestonden. In de SWOT van oktober 2013 was voorts geen analyse opgenomen naar milieu/natuur en de landsdelige verdeling. Verdere afstemming tussen de strategie en de (aangepaste) SWOT was dan ook noodzakelijk. Daarnaast was de SWOT nog steeds (te) sterk ingestoken vanuit een agrarische invalshoek, terwijl het Nederlandse platteland in de toen beschikbare strategie terecht ook als (consumptie)ruimte voor bewoners en recreanten werd beschouwd.

5.2.3 Derde concept SWOT (versie 3 december 2013)

Een nieuwe versie van de SWOT (versie 3) is op 3 december 2013 aan de evaluatoren toegestuurd. In vergelijking met de voorgaande SWOT zijn er in de versie van 3 december slechts enkele veranderingen doorgevoerd. Hiervan zijn de belangrijkste:

1. Op pagina 14 is er een stuk over de relatie stad/platteland toegevoegd en de hieruit vloeiende discussie over productievormen en de vraag naar innovatievere oplossingen;
2. Op pagina 32 is de Needs Assessment aangepast op het gebied van de generieke behoeften van het stimuleren van groepen boeren om met andere partijen in het gebied samen te werken;
3. Andere veranderingen bestaan vooral uit het verwijderen van tekst (-gedeelten) zoals op pagina 13 en 14.

Door deze beperkte aanvullingen en aanpassingen van de SWOT bleven de eerdere bevindingen van de evaluatoren staan.

5.2.4 Vierde concept SWOT (versie 19 december 2013)

Op 19 december hebben de evaluatoren een nieuwe versie van de SWOT ontvangen. Ten opzichte van de versie van 3 december 2013 is het volgende veranderd:

1. Op pagina 7 is toegevoegd: “Alleen in Flevoland zijn de boeren beduidend jonger: daar is zo’n 40% van de bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar, valt een kleine 40% in de leeftijdsklasse van 50-60 jaar en is ruim een vijfde ouder dan 60 jaar”;
2. Op pagina 14 is een paragraaf toegevoegd: “Deze prioritering sluit aan bij de nationale beleidsinspanningen op het gebied van landbouw en platteland, waar voor milieu en natuur concrete en kwantitatieve doelstellingen zijn geformuleerd. Zoals uit de analyse in dit rapport is gebleken, is een aantal van deze doelstellingen echter nog niet binnen bereik. Voor terreinen als concurrentievermogen, innovatie en onderwijs geldt algemeen beleid, waarbij minder sprake

is van concrete doelstellingen en eerder van het op peil houden van een goede uitgangspositie”;

3. Op pagina 15 is in de SWOT tabel gewijzigd: “Belasting grond- en oppervlaktewater met gewasbeschermingsmiddelen, stikstof en fosfaat afgenomen.

Reactie evaluatoren:

- Doordat er inhoudelijk nog steeds weinig aan de SWOT veranderd is, hoewel de relatie stad-platteland sterker benadrukt wordt, blijven de eerdere bevindingen op de versie van 22 oktober staan. Bovendien is het risico op versnippering van de beleidsinzet nu nog groter door in de meest recente versie van de strategie voor vijf prioriteiten te kiezen i.p.v. de eerdere vier (zie verderop onder strategie);
- Wel hebben we inmiddels de verplichte EU-indicatorenset ontvangen en gezien dat de indicatorenset is verwerkt in de SWOT.

5.2.5 Vijfde concept SWOT-analyse (versie 24 januari 2014 en 3 en 11 maart 2014)

Op 24 januari hebben de evaluatoren een nieuwe versie van de SWOT ontvangen. Deze is ook ongewijzigd opgenomen in de versie van 3 en 11 maart 2014. Ten opzichte van de versie van 19 december 2013 is het volgende veranderd:

1. In paragraaf 4.1.1.3 is een stuk toegevoegd over weidegang;
2. Ter illustratie van het HNV Farmland in Nederland is op pagina 19 van het concept programma een kaart opgenomen van het HNV Farmland in Nederland, 2012;
3. Ter illustratie van de ontwikkeling van mineralenoverschotten in de periode 1980-2012 is hiervan op pagina 20 van het conceptprogramma een figuur opgenomen;
4. Het stuk over nitraat in grondwater op pagina 20 is op een aantal punten aangevuld. Ook is hierbij een figuur ter illustratie van de situatie in Nederland opgenomen;
5. Op pagina 24 heeft een belangrijke toevoeging in de SWOT plaatsgevonden. Hier wordt nu aangegeven dat de SWOT-tabel niet is verbijzonderd naar regio's. “De reden daarvoor is dat de ongewenste externe effecten voor milieu, landschap en samenleving van de grootschalige en intensieve productiewijze in de Nederlandse landbouw niet samenvallen met administratieve grenzen (zie ook Fig. 4.4 en 4.6). In feite doen deze effecten zich in het hele land voor, waarbij de omvang ervan van plaats tot plaats kan variëren”;
6. Ook de afsluitende opmerkingen ten aanzien van de SWOT-tabel op pagina 29 van het concept programma zijn toegevoegd.

Door met name de bovenstaande punten 5. en 6. is de inhoud van de SWOT in belangrijke mate afgestemd op de opmerkingen van de ex ante evaluatoren op de versie van 22 oktober waar het gaat om de landsdelige uitwerking van de SWOT. De vraag is welke implicaties dit heeft voor de gewenste landsdelige implementatie van het POP3 (zie de strategie van het POP3). Door in de behoeftenanalyse en de hierop volgende strategie in te zetten op zes EU-prioriteiten wordt het risico op versnippering van de beleidsinzet vergroot (zie ook verderop). In de strategie wordt gekozen voor een directe koppeling van de maatregelen aan 5 EU-prioriteiten.

5.3 Link tussen de SWOT-analyse, strategie en de gekozen maatregelen

Op dit moment (versies najaar 2013) is er een voorlopige keuze gemaakt in de maatregelen die opgenomen zullen worden in het POP3. Daarnaast is er nog een beperkt aantal verplichte maatregelen. In deze paragraaf geven de evaluatoren een eerste oordeel over de relatie tussen de uitkomsten van de SWOT en de gekozen maatregelen.

Verplichte maatregelen

Onder de verplichte maatregelen vanuit de EU valt onder meer de Technische Bijstand. De koppeling tussen de verplichte maatregelen en de SWOT en strategie ontbreekt logischerwijs. Deze koppeling hoeft echter ook niet gemaakt te worden.

5.3.1 SWOT en definitie platteland

In de SWOT worden regio's (COROP) op basis van de bevolkingsdichtheid ingedeeld in drie groepen:

- minder verstedelijkte regio's;
- verstedelijkte regio's;
- sterk verstedelijkte regio's.

Het gevolg is dat er slechts vijf provincies (geheel of gedeeltelijk) onder de categorie minder verstedelijkte regio's vallen. Alle andere provincies zijn (sterk) verstedelijkt.

In het conceptprogramma POP3 in H2. *Beschrijving van de lidstaat en administratieve regio* wordt een andere definitie van platteland gebruikt:

Voor de POP3 wordt als plangebied aangehouden: het niet-verstedelijkte deel van Nederland, inclusief dorpen en kleinere steden tot een maximum van 30.000 inwoners. Dit betekent dat ook de subregionale kernen, die het centrum van een plattelandsgebied vormen, gebruik kunnen maken van de mogelijkheden die het POP biedt. Steden (> 30.000 inwoners) zijn dus uitgesloten van het plangebied.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Maak in het programma een heldere keuze van de definitie van het platteland en hanteer deze consequent;
- De keuze in de SWOT is te algemeen om dienst te doen voor het POP3 beleid. Als de interpretatie zou zijn dat het platteland alleen bestaat uit de minder verstedelijkte regio's, dan is drie kwart van ons land uitgesloten voor POP3 maatregelen;
- De analyse van het LEI is wel waardevol om zo te zien dat in Nederland de stad en het platteland een sterke interactie hebben.

5.3.2 SWOT en interventielogica

De evaluatoren hebben op 23 december 2013 een overzicht gekregen van de behoeften vanuit de SWOT en via welke maatregel hierop wordt ingezet of niet. Het overzicht van de behoeften uit de SWOT kan uit de voorlopige werktabel van de 'Needs Assessment' van de SWOT worden gehaald. Er wordt ook een schematische koppeling gemaakt tussen de maatregelen en de prioriteiten:

- Binnen prioriteit 1 wordt in de strategie (par. 5.2) de koppeling gelegd met maatregel 15 en maatregel 36. In het overzicht van behoeften wordt binnen prioriteit 1 ook aan maatregel 18 gerefereerd;
- Binnen prioriteit 2 wordt in de strategie (par. 5.2) uitsluitend de koppeling gelegd met maatregel 18. In het overzicht van behoeften wordt hierbij ook aan maatregel 15 en 36 gerefereerd;
- Binnen prioriteit 4 wordt in de strategie (par. 5.2) de koppeling gelegd met maatregel 18 en maatregel 29. In het overzicht van behoeften wordt hierbij ook aan maatregel 15 en maatregel 36 gerefereerd (overigens met daarbij ook de nodige vraagtekens);
- Zoals eerder aangegeven, komt in de uitwerking van de strategie prioriteit 5 (nog) niet voor. In het overzicht van behoeften wordt binnen deze prioriteit echter wel gerefereerd aan een maatregel, namelijk maatregel 18;

- Binnen prioriteit 6 wordt in de strategie (par. 5.2) uitsluitend de koppeling gelegd met de maatregelen 42-44. In het overzicht van behoeften uit de SWOT wordt daarbij ook gerefereerd aan maatregel 36 en maatregel 15.

Aanbevelingen evaluatoren:

- In het algemeen is het overzicht van behoeften uit de SWOT zeer specifiek opgesteld. De benoemde behoeften zijn in feite al maatregelen. Er worden zelfs al regelingen benoemd. Dat hoort thuis in de strategie. De behoeften in de SWOT zouden een hoger abstractieniveau moeten hebben;
- Het aantal behoeften is erg groot en zou nader kunnen worden geprioriteerd;
- De aansluiting tussen de behoeften uit de SWOT, de strategie en de maatregelen moet worden versterkt;
- Ondanks de wijzigingen van de SWOT in het conceptprogramma van 24 januari 2014 blijven in de behoeften analyse en strategie deze aanbevelingen allen van kracht! Wel is nu in de strategie een stuk opgenomen over de invloed van het POP3 en de wijze waarop dit zal worden uitgevoerd (zie p. 59-60). In principe maakt dit stuk de strategie sterker, maar de wijzigingen dienen nog wel in de overige hoofdstukken te worden doorgevoerd. In de definitieve versie van 11 maart is dit vrijwel overal gebeurd, maar toch zijn er nog voorbeelden dat de interne samenhang nog niet klopt. Aanbevolen wordt dit wel volledig goed te doen in de definitieve versie van 18 april, die naar de Europese Commissie gaat.

5.4 Link tussen de SWOT-analyse, het Cohesiebeleid, EU beleid en nationale beleid

EU beleid:

- In de strategie wordt verwezen naar de EU strategie (EU2020) op het gebied van transitie naar een circulaire economie en groene groei;
- In de strategie wordt ook verwezen naar de constatering van de EC van de belangrijkste uitdagingen waar Nederland voor staat;
- In hoofdstuk 14 wordt het Coördinatiepunt Structuurfondsen genoemd als samenwerking van het Ministerie van het EZ voor coördinatie tussen fondsen op het gebied van onder meer communicatie en uitvoering;
- Door de afzonderlijke maatregelen te koppelen aan de diverse EU-prioriteiten wordt bovendien verduidelijkt hoe de maatregelen ingrijpen op de strategie EU2020.

Partnerschapovereenkomst

In de partnerschapsovereenkomst zijn goede relaties gelegd met de andere fondsen, met name de relatie EFRO en ELFPO. De afspraken met betrekking tot het EFMZV zijn niet duidelijk omdat deze niet in de partnerschapsovereenkomst zijn opgenomen. Wel is duidelijk dat er overleg is geweest tussen de fondsen met betrekking tot partnerschappen.

Nationaal beleid

In de strategie wordt verwezen naar het nationale beleid op het gebied van groene groei. In de SWOT en strategie wordt nu aangegeven dat Nederland nationaal inzet op een realistische, ambitieuze groene groeistrategie: "Deze strategie combineert het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie met het verbeteren van het milieu, gebruikmakend van initiatieven in de samenleving. Deze strategie wordt mede onder andere vormgegeven middels het topsectorenbeleid, waaronder de topsectoren Agrifood en tuinbouw&planten veredeling. De strategie sluit daarmee aan op de verwezenlijking van de EU2020-doelen. Deze nationale strategie en POP 2014-2020 (POP3) sluiten goed op elkaar aan en versterken elkaar."

5.5 Betrokkenheid van socio-economische partners bij het opstellen van de SWOT

Een laatste onderdeel van de beoordeling van de SWOT-analyse betreft de betrokkenheid van socio-economische partners bij het opstellen van de SWOT. De evaluatoren hebben een overzicht van de betrokken stakeholderbijeenkomsten ontvangen. Hieruit concluderen we dat de betrokkenheid van de stakeholders goed is geweest en dat zij voldoende bij de totstandkoming betrokken zijn geweest.

5.6 Eindoordeel SWOT-analyse

Hieronder volgt het finale oordeel van de evaluator op basis van het gevolgde proces, de conceptversies van en het nu voorliggende definitieve programma POP3:

- De evaluator heeft op diverse versies van de SWOT-analyse gereageerd. De belangrijkste punten uit deze reactie zijn constructief opgepakt en zijn merendeels adequaat verwerkt in de SWOT-analyse, zoals die in het programma is opgenomen:
 - In de nieuwste SWOT-analyse is een analyse opgenomen van de lokale/regionale verschillen in de natuur- en milieuproblematiek;
 - Er is meer aandacht voor de relatie van de stad met het platteland en de maatschappelijke wensen (het van buiten naar binnen redeneren). Een voorbeeld daarvan is aandacht voor de weidegang van koeien;
 - Er wordt gemotiveerd waarom de SWOT-tabel niet is verbijzonderd naar regio's. Voor wat betreft de sociaal-economische problematiek is dat terecht. Voor de milieuproblematiek zijn er wel degelijk regionale verschillen, die een gedifferentieerde aanpak rechtvaardigen;
 - Daarmee biedt de SWOT-analyse voldoende aanknopingspunten om de strategie en de maatregelen op te baseren.

6 Strategie en interventielogica

6.1 De evaluatievragen

De belangrijkste evaluatievragen waren:

- In welke mate verzekerd de opzet van de interventielogica dat de geselecteerde maatregelen zullen bijdragen tot het bereiken van de doelstellingen op regionaal, nationaal en EU-niveau?
- Hoe duidelijk doelstellingen van het programma gedefinieerd?
- Hoe zijn de logische verbanden en synergiën beschreven tussen de verschillende doelstellingen in dezelfde of verschillende hiërarchische niveaus?
- In welke mate zijn de doelstellingen niet met elkaar in tegenspraak?
- Hoe worden de individuele prioriteiten met betrekking tot plattelandsontwikkeling vertaald in acties en hoe hebben zij invloed op de maatregelen voorzien onder de andere prioriteiten?

6.2 De teksten over de strategie

Strategie (hfd 5.1) - Versie 19 december

Ten opzichte van de versie zoals toegestuurd naar de EC (laatst bekeken versie) is het volgende veranderd:

- Op pagina 2 is een stuk tekst aangepast naar het meer ondersteunen van initiatieven vanuit de samenleving en een deel over EU doelstellingen verwijderd;
- Er is op pagina 2 echter ook een stuk toegevoegd waarbij aangesloten wordt bij de EU doelstellingen en uitdagingen in Nederland: “een innovatie vriendelijk ondernemersklimaat’ en ‘het verhogen van de efficiëntie van het gebruik van hulpbronnen’;
- Op pagina 3 is de tekst over de focus enigszins aangepast. De verwijzing naar het budget van het POP is verwijderd;
- Op pagina 3 is het stuk tekst over de keuze van de prioriteiten aangepast. Er is nu onderbouwd waarom er niet gekozen is voor prioriteit 5;
- Vanaf pagina 5 zijn de beschrijvingen van de aandachtsgebieden grondig herzien.

Verantwoording (hfd 5.2) - Versie 19 december

Ten opzichte van de versie zoals toegestuurd naar de EC (laatst bekeken versie) is het volgende veranderd:

- Het document is nu gesplitst in een onderdeel “keuze van maatregelen voor rurale ontwikkeling” waarin keuzes van maatregelen per prioriteit zijn weergegeven en een onderdeel “keuze van maatregelen en verantwoording” waarin de keuzes zijn toegelicht. Hierdoor is de tekst een stuk overzichtelijker geworden;
- Maatregel 36 is van prioriteit 1 – aandachtsgebied 1a, verschoven naar prioriteit 1 – aandachtsgebied 1b;
- Het document is nog niet compleet, er mist nog verantwoordingen voor de maatregel 18 a2. Daarnaast staan er nog enige onduidelijkheden in het document (bijv. betreffende waterdiensten onder artikel 29).

Beschrijving inzet op horizontale doelstellingen (hfd 5.3) - Versie 19 december

Ten opzichte van de versie zoals toegestuurd naar de EC (laatst bekeken versie) is het volgende veranderd:

- Maatregel 15: enkele stukken aangepast en extra teksten toegevoegd;

- Maatregel 18: enkele stukken aangepast en extra teksten toegevoegd. Geen onderscheid meer in deelmaatregelen;
- Maatregel 29: stuk tekst weggelaten: "Dit draagt minder bij aan innovatie, omdat beheer gericht is op behoud van biodiversiteit, landschap, waterkwaliteit en dergelijke";
- Maatregel 31: in zijn geheel weggelaten;
- Maatregel 36: enkele stukken aangepast en extra teksten toegevoegd;
- LEADER: tekst aangepast.

Strategie 24 januari

In deze versie van de strategie zijn grote stukken nieuwe tekst toegevoegd die betrekking hebben op de diverse aandachtsgebieden. Deze passages moesten in eerdere versies nog worden uitgewerkt. Met deze uitwerking is de strategie versterkt. Belangrijkste wijzigingen: uitwerking brede weersverzekering, verwijdering maatregel 21/20.

Doelstellingen

In de strategie (5.1) wordt relatief veel aandacht besteed aan de brede betekenis van het platteland (het van buiten naar binnen redeneren):

"Op het Nederlandse platteland dat behalve als productieruimte ook als consumptieruimte voor bewoners en recreanten wordt beschouwd, tasten deze externe effecten de gebruikersfunctie van bewoners en recreanten aan. Dit komt de balans tussen werken, wonen en recreëren op het platteland die door de overheid wordt nagestreefd niet ten goede. Bovendien komen dan doelstellingen op het vlak van natuur, landschap, milieu en water in de knel." (5.1 p1)

Ook wordt de strategie duidelijk als een dubbeldoelstelling geformuleerd:

"Met het POP3 wil Nederland daarom bijdragen aan:

1. de transitie naar een circulaire economie en groene groei bevorderen ten behoeve van;
2. een concurrerend, innovatief, duurzaam en toekomstbestendig agrofoodcomplex."(5.1 p 2).

Op p.3 worden de overkoepelende doelen in drie punten gesplitst:

1. Concurrentiekracht en innovatie;
 2. Duurzaam beheer natuurlijke hulpbronnen, inclusief water;
 3. Goede conditie platteland met kwaliteit natuur en landschap.
- (5.1 p3)

Aansluiting EU-prioriteiten

Verder staat er dat:

Op basis van deze doelen zet het POP3 in op zes aandachtsgebieden die vijf prioriteiten dekken. ... De enige prioriteit die niet wordt meegenomen is prioriteit 5, bevordering van het efficiënte gebruik van hulpbronnen en steun voor de omslag naar een koolstofarme en klimaatbestendige economie in de landbouw-, de voedsel- en de bosbouwsector.

Er wordt dus gekozen om vijf van de Europese prioriteiten af te dekken. Dat blijkt ook uit het strategiedocument 5.2 waarin prioriteit 5 niet wordt behandeld.

Onder prioriteit 1 (bevordering van de kennisoverdracht en innovatie in de landbouw- en de bosbouwsector en in plattelandsgebieden) wordt ingezet op:

- Maatregel 15: Acties inzake kennisoverdracht en voorlichting;
- Maatregel 36: Samenwerking.

Onder prioriteit 2 (het versterken van de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven en het concurrentievermogen van alle landbouwtypen in alle regio's en het bevorderen van innovatieve landbouwtechnologieën en duurzaam bosbeheer) wordt ingezet op:

- Maatregel 18: Investerings in materiële activa.

Onder prioriteit 3 (bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw) wordt ingezet op:

- Maatregel 37 en 38: brede weersverzekering.

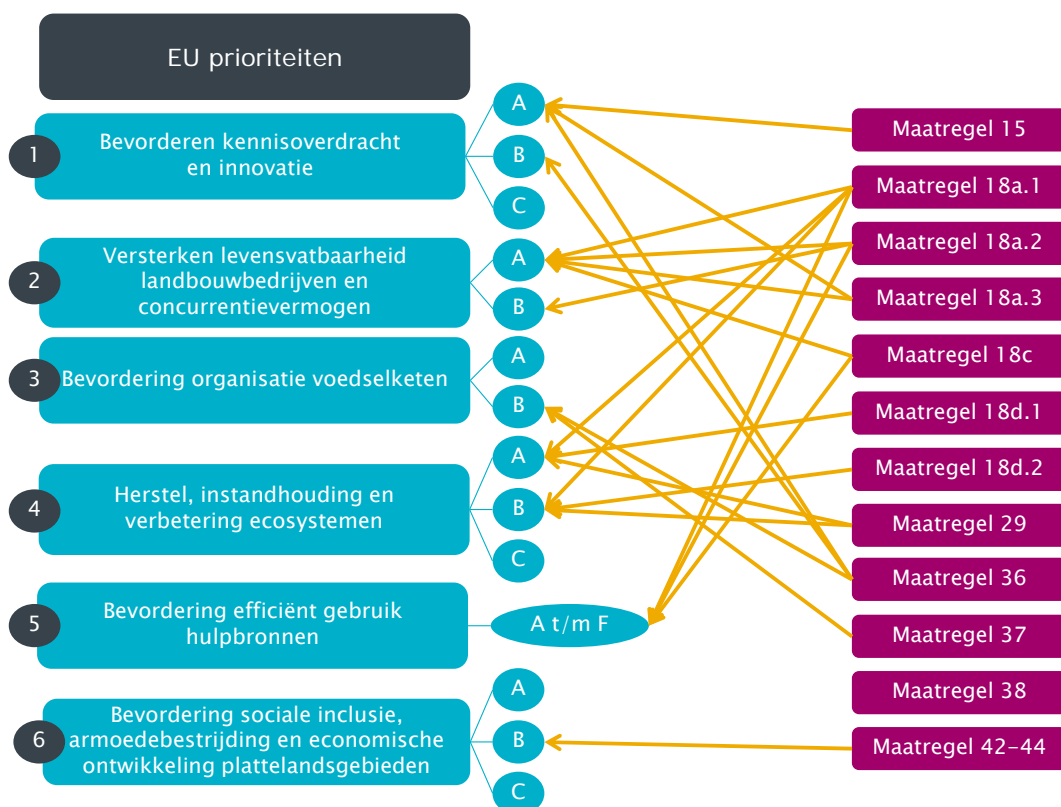
Onder prioriteit 4 (herstel, instandhouding en verbetering van ecosystemen die verbonden zijn met de landbouw en de bosbouw) wordt ingezet op:

- Maatregel 18: Investerings in materiële activa;
- Maatregel 29: agromilieu- en klimaatmaatregel.

Onder prioriteit 6 (bevordering van sociale inclusie, armoedebestrijding en economische ontwikkeling in plattelandsgebieden) wordt ingezet op:

- Maatregelen 42-44: LEADER.

In het document Schemall (Interventiologica) wordt niet voor vijf maar voor alle zes Europese prioriteiten relaties gelegd met de maatregelen. Wij hebben hier één plaatje van gemaakt:

Aansluiting tussen het overzicht van behoeften uit de SWOT en het Schema II:

- In het overzicht van de behoeften uit de SWOT komt onder prioriteit 1 maatregel 18a.1 terug. In het schema wordt die verbinding niet gelegd;
- In het overzicht van de behoeften uit de SWOT komt onder prioriteit 2 maatregel 15 en maatregel 36 terug. In het schema wordt die verbinding niet gelegd;

- In het overzicht van de behoeften uit de SWOT komt onder prioriteit 4 maatregel 15 en maatregel 36 terug. In het schema wordt die verbinding niet gelegd;
- In het overzicht van de behoeften uit de SWOT komt onder prioriteit 4 maatregel 18d.1 en maatregel 18d.2 niet terug. In het schema wordt die verbinding wél gelegd;
- In het overzicht van de behoeften uit de SWOT komt onder prioriteit 5 uitsluitend maatregel 18a.1 terug. In het schema wordt binnen prioriteit 5 ook de verbinding met maatregel 18a.2 en 18c gelegd;
- In het overzicht van de behoeften uit de SWOT komt onder prioriteit 6 maatregel 42-44, maatregel 36 en maatregel 15 terug. In het schema wordt binnen prioriteit 6 uitsluitend de verbinding gelegd met maatregel 42-44.

Reactie evaluatoren:

- Opvallend genoeg is in de interventielogica en de uitwerking van de maatregelen gekozen verbindingen te leggen met alle EU-prioriteiten van het ELFPO. In het strategiehoofdstuk 5.1 en in eerdere versies werd nog gekozen voor respectievelijk vier en vijf prioriteiten). Door het POP3 nu te richten op alle EU-prioriteiten wordt het in principe moeilijker om de gewenste focus in het programma aan te brengen;
- In het "Overzicht behoeften" wordt prioriteit 5 echter wel evenals in het "Schema IL" benoemd. In dit laatste document wordt o.a. ook aangegeven dat maatregel 18a ingrijpt op de betreffende prioriteit. In het fiche van maatregel 18a wordt de koppeling (nog) niet gelegd;
- Door in de interventielogica alle relaties even zwaar te duiden, wordt het onoverzichtelijk en niet goed te volgen;
- In het algemeen zijn aan elke prioriteit/aandachtgebied veel maatregelen verbonden. De positieve uitleg hiervan is dat dit de gewenste integrale aanpak zal bevorderen. De negatieve uitleg hiervan is dat dit leidt tot een gebrek aan focus in het programma en een versnippering van de inzet. In elk geval neemt hierdoor op maatregelniveau de specificiteit af en het risico toe dat de beoogde doelen met de uitvoering van de maatregel niet wordt gerealiseerd;
- Op pagina 3 wordt er in de eerste alinea onder de kop *Keuze voor een beperkt aantal aandachtsgebieden* het aantal van 6 aandachtsgebieden genoemd. Op pagina 4 worden 5 óf 7 aandachtsgebieden genoemd;
- In paragraaf 5.2 van de strategie wordt aangegeven dat artikel 38 zal worden ingezet voor prioriteit 3. Ook is er een maatregelfiche van het artikel beschikbaar, waarbij die wordt gekoppeld aan artikel 37. Die koppeling vindt nog niet plaats in paragraaf 5.3.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Maak een heldere keuze of je vier, vijf of zes EU-prioriteiten wil afdekken in POP3;
- Maak die keuze onderbouwd op basis van de SWOT. Zijn er vanuit huidige situaties de sterktes of zwaktes aanleiding om op alle zes prioriteiten stappen te zetten? Zijn er gezien vanuit de verwachting van de toekomst met de gesignaleerde kansen of bedreigingen argumenten om voor bepaalde prioriteiten actie te ondernemen?
- Maak bij de interventielogica een onderscheid tussen wat de hoofdrelaties zijn (deze maatregel is primair bedoeld om bij prioriteit X en aandachtsgebied Y een effect van Z te veroorzaken. Daarnaast draagt deze maatregel ook bij (secundair) aan A, B en C;
- Ondanks de wijzigingen in de versie van 24 januari handhaven we de bovenstaande aanbevelingen.

Differentiatie naar de vier landsdelen

Er staat in de strategie (19 dec. 2013) dat:

Maar de accenten die in het POP gelegd worden verschillen per landsdeel (Noord, Oost, Zuid en West).
(5.1 p3)

In de versie van 24 januari is deze passage verdwenen.

Reactie evaluatoren:

- In de strategie wordt niet ingegaan op de verschillen per landsdeel;
- In de SWOT is wel ingegaan op de verschillen, maar is de conclusie dat deze sociaal-economisch klein zijn (met enkele uitzonderingen);
- In de SWOT (versie 24 januari) is een analyse gemaakt van de stand van zaken van het milieu/landschap/natuur per landsdeel. De conclusie hieruit is dat er geen grote verschillen tussen landsdelen bestaan;
- In de fiches met de maatregelen zien we ook (nog) geen differentiatie naar landsdelen;
- In de evaluatie van POP2 was dit ook een belangrijk punt. De werkelijke sociaal-economische problemen spelen in een paar regio's in het Noorden (N-Frl, O-Gron) en Zuiden (Z-VL en Z-Limb). Daar zou je beleidsmatig op in moeten zetten. In de prioriteit Leader is aandacht voor de sociaal-economische versterking en die zou op die regio's gericht kunnen worden toegepast.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Bij de landsdelige invalshoek moet een keuze worden gemaakt. Of er zijn geen of beperkte landsdelige verschillen en dan kan het POP3programma landsdekkend worden uitgerold, of er zijn wel verschillen en dan moeten die worden gemotiveerd. De 'proof of the pudding' is dan of de financiële middelen landsdelig worden verdeeld en welke sleutel daarbij is gebruikt (op basis van verschillen in de problematiek of meer generiek).

Definitieve versie 11 maart 2014 (en aanpassingen 3 april)

In de definitieve versie van 11 maart is gekozen voor het aansluiten van het programma op vijf van de EU-prioriteiten. Er is gekozen voor meer focus dan in POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen. Ook worden niet alle prioriteiten en aandachtsgebieden van de Europese Commissie bediend. Die keuze wordt onderbouwd. Niettemin zijn de strategie en de maatregelen nog steeds relatief breed en kan het programma bij de nadere uitwerking aan kracht winnen door in de (landsdelige of provinciale) verordeningen scherper af te bakenen en vervolgens goede projecten te selecteren.

Er is gepoogd om door het hele programma heen de samenhang tussen de prioriteiten, de subdoelen en de maatregelen consequent door te voeren. Dit is echter in de versie van 11 maart (ook niet in aanpassingen van 3 april) nog niet volledig geslaagd. Er zijn verschillen tussen figuur 5.1 en de tabellen 5.4 en 5.5 met betrekking tot EU-prioriteit 2a. Wij bevelen aan de finale tekst nog één keer hierop te controleren en eventueel aan te passen.

T.a.v. de verdeling van verantwoordelijkheden staat in het programma: *“Er is voor gekozen de provincies de leiding te geven om het POP 3 programma in te vullen en de nationale cofinanciering te verzorgen. Dit omdat de provincies dichter bij de regionale problematiek van het platteland staan en het best in staat zijn de maatregelen te formuleren, die noodzakelijk zijn voor de gewenste plattelandontwikkeling.”*

Er zijn wel degelijk regionale verschillen per thema. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillen in de milieu-problematiek tussen de diverse provincies en regio's daarbinnen. Door vooraf geen onderscheid te maken in de problematiek tussen de provincies of landsdelen bestaat er risico op versnippering van het beleid. Het is denkbaar dat in bepaalde provincies initiatieven worden ondersteund waar de problematiek kleiner is dan elders in het land. Bundeling op landsdelig niveau is daarom vaak wenselijk. Mogelijk is voor bepaalde onderwerpen een systeem met een nationale selectie van projecten (op basis van een tender) nog efficiënter.

6.3 Aansluiting strategie op de Tweede Kamerbrief

In de brief aan de Tweede Kamer worden twee doelen genoemd:

Het kabinet wil met POP3 bijdragen aan:

1. internationale doelen op het gebied van natuur, milieu en water. De Europese doelstellingen van de Vogel- en Habitatrichtlijnen, de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn water zijn hierbij van groot belang. Hierbij stelt het kabinet het boerenerf centraal;
2. Het kabinet wil dat POP3 ook bijdraagt aan een concurrerende, innovatieve, duurzame en toekomstbestendige agrarische sector door in te zetten op thema's zoals klimaat, energie, milieu, dierenwelzijn, voedselkwaliteit- en veiligheid, dier- en plantgezondheid en ruimtelijke ordening. POP3 draagt zo bij aan de EU2020 strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei.

Reactie evaluatoren:

- Deze formulering van de strategie in de Tweede Kamerbrief is niet letterlijk dezelfde als in de strategie 5.1 van het concept-programma, maar de overeenkomsten zijn groot. De formulering van de Tweede Kamerbrief legt nog iets meer het accent op de Europese doelstellingen (positief) en legt ook beter het verband met maatschappelijke kwesties (o.a. voedselkwaliteit en dierenwelzijn);
- In de strategie 5.1 t/m 5.3 zijn de termen doelen, doelstellingen, thema's, prioriteiten, aandachtsgebieden onoverzichtelijk door elkaar gebruikt.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Wij bevelen aan om deze formulering uit de Tweede Kamerbrief in het POP3-programma over te nemen;
- Let bij de redactie van de strategie op het hanteren van een eenduidig begrippenkader (doelen, prioriteiten etc.).

Aanpassingen in het concept-programma 24 januari:

- De aanbeveling om de formulering uit de Tweede Kamerbrief over te nemen, is opgevolgd. Nu is de relatie met de Europese doelen en de maatschappelijke kwesties beter gelegd.

6.4 Aansluiting beleid uit de Tweede Kamerbrief en maatregelen

In de brief aan de Tweede Kamer zijn vijf doelen en diverse maatregelen benoemd. Deze zijn hier in de eerste kolom van de tabel opgenomen. Vervolgens hebben we een koppeling gemaakt met de concept maatregelen POP3.

Thema's brief TK	Art.	Maatregelen
1. Innovatie en concurrentiekracht		
<ul style="list-style-type: none">• GMI (Garantstelling Marktintroductie Innovaties).	18a3	GMI (Garantstelling Marktintroductie Innovaties)
<ul style="list-style-type: none">• Landbouwstructuurversterking.	18c	Investeringen infrastructuur; verkaveling
<ul style="list-style-type: none">• Brede weersverzekering.	37 en 38	Brede weersverzekering
<i>Niet genoemd in TK brief</i>	15	Acties inzake kennisoverdracht en voorlichting
	18a1	Fysieke investeringen voor ontwikkelen, beproeven en demonstreren van innovaties
2. Jonge boeren	18a2	Fysieke investeringen verduurzaming (jonge landbouwers)

Thema's brief TK	Art.	Maatregelen
3. Bijdrage Natuurdoelen		
<ul style="list-style-type: none"> Agrarisch natuurbeheer (en ganzenbeheer). 	29	Agromilieu- en klimaatmaatregel
<ul style="list-style-type: none"> Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). 	18d1	Niet productieve investeringen biodiversiteit (PAS)
<ul style="list-style-type: none"> Aanleg- en inrichtingsmaatregelen. 		???
4. Verbeteren waterkwaliteit	18d2	Niet productieve investeringen water
5. Leader	42-44	Leader CLLD
<i>Niet genoemd in TK brief</i>	36	Samenwerking proefprojecten en Operationele groepen

Reactie evaluatoren:

- De vijf genoemde doelen zijn niet 1 op 1 gelijk aan de zes prioriteiten van de Europese Commissie en zijn daarom niet direct te koppelen aan de bijdrage hieraan. Er is een vertaalslag nodig;
- De vijf genoemde doelen komen niet overeen met de 2 of 3 doelen uit de Tweede Kamerbrief zelf en ook niet met de doelen uit de strategie. Zo is bijvoorbeeld het thema jonge boeren niet gekoppeld aan één van de genoemde doelen. Een ander voorbeeld is de brede weersverzekering waar ook de aansluiting met doelen niet makkelijk is te leggen. Omgekeerd wordt dierenwelzijn wel als doel genoemd, maar is dit niet bij de thema's terug te vinden;
- De vijf genoemde doelen zijn vrij goed te koppelen aan de concept maatregelen van het POP3;
- Echter er zijn enkele verschillen te constateren waarbij er wel een maatregel in het POP3 is opgenomen, maar geen melding wordt gemaakt in de TK-brief:
 - Er zijn in POP3 acties voor kennisoverdracht en voorlichting voorzien (art. 15);
 - Er zijn fysieke investeringen voorzien op het vlak van innovaties (art. 18a1);
 - En er is maatregel voor samenwerking proefprojecten en operationele groepen (art. 36).
- En ook is er één voorbeeld van een onderwerp uit de TK-brief dat niet terugkomt in de concept maatregelen: Aanleg- en inrichtingsmaatregelen (bij natuurdoelen).

Aanbevelingen evaluatoren:

- Laat het programmateam een indeling maken van de thema's waar het POP3 zich op richt. Dat zouden de vijf thema's uit de TK-brief kunnen zijn;
- en schrijf dan de strategie voor die vijf thema's uit (waarbij de teksten in de TK-brief een goede basis biedt);
- en neem een tabel op met de aansluiting tussen de thema's en de maatregelen, zoals hierboven is gepoogd.

6.5 De belangrijkste verschillen met POP2

In deze paragraaf is gekeken waar de nieuwe strategie en het concept-programma andere wegen inslaan dan in POP2. Uit onze analyse blijkt het volgende:

- Het grootste verschil is een nadruk op landbouw. In POP2 waren er nog 4 assen waarbij financieel de assen 1 t/m 3 30% hadden en LEADER 10%. As 1 bestond vooral uit maatregelen die lijken op 14/17a en 35. Deze maatregelen zijn gericht op kennisuitwisseling, investeringen in innovatie en samenwerken bij innovatie (European Innovation Partnership). Daar wordt nu in POP3 meer accent op gelegd;

- Er wordt ingezet op een verduurzaming van landbouw, bijvoorbeeld jonge boeren kunnen een bijdrage krijgen voor herinvestering in het bedrijf, mits er aan duurzaamheidscriteria wordt voldaan;
- De werkgelegenheid en sociale inclusie (prioriteit 6) zijn minder in het programma verweven. Ze komen wel voor bij de LEADER maatregelen. Daar is wel een nadrukkelijke focus op bepaalde van 31 naar 20 gebieden. Ook het totale budget is van ruim 10% naar ca. 6% gedaald;
- In as 3 zaten in POP2 ook diverse toegankelijkheids, lokale economie maatregelen, deze zijn niet opgenomen in POP3. Daarmee is er minder aandacht voor niet-landbouw investeringen op het platteland;
- Water krijgt meer aandacht dan in POP2. De kader richtlijn water wordt in meerdere maatregelen genoemd.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Wij bevelen aan om een korte paragraaf te maken over de accentverschuivingen in het POP3 t.o.v. het POP2. Deze verschuiving kan worden beargumenteerd met het bereik van (tussen)doelen door het beleid uit de vorige periode en de nieuwe kansen/bedreigingen van de SWOT.

6.6 Eindoordeel strategie en interventielogica

Hieronder volgt het finale oordeel van de evaluator op basis van het gevolgde proces, de conceptversies van en het nu voorliggende definitieve programma POP3:

- De strategie is verbeterd en sluit in de eindversie nu goed aan op de brief die eerder aan de Tweede Kamer is gestuurd. Daarmee is het programma helder qua doelstelling en consistent met het ingezette beleid op nationale schaal. De strategie sluit ook aan op de SWOT-analyse:
 - Er is gekozen voor meer focus dan in het POP2, door de behoeften van de landbouw meer centraal te stellen. Ook wordt niet ingezet op alle EU-plattelandsprioriteiten en aandachtsgebieden. Die keuze wordt onderbouwd. Niettemin zijn de strategie en de maatregelen nog steeds relatief breed en kan het programma bij de nadere uitwerking aan kracht winnen door in de (landsdelige of provinciale) verordeningen scherp(er) af te bakenen en vervolgens goede projecten te selecteren.

7 Maatregelfiches

7.1 De evaluatievragen

De belangrijkste evaluatievragen waren:

- Hoe volledig en aannemelijk zijn de logische verbanden beschreven tussen de gekozen maatregelen en het hele scala aan doelstellingen?
- In hoeverre worden synergetische interacties uitgelegd tussen maatregelen om de doelstellingen te bereiken?
- In hoeverre is de gekozen vorm van ondersteuning samenhangend met de gekozen maatregel, de voorgenomen actie en de specifieke doelstellingen?

7.2 Beoordeling van de maatregelfiches 19 december 2013

Beschrijving van de geselecteerde maatregelen (hfd 8) - Versie 19 december

Ten opzichte van de versie van 5 december (laatst bekeken versie) is het volgende veranderd per maatregel:

- Maatregel 15: paragraaf 8.2.1.5 is nu verder ingevuld. Verder geen wijzigingen;
- Maatregel 18: paragraaf 8.2.1.5 is nu verder ingevuld. Verder geen wijzigingen;
- Bijlage maatregel 18: geen wijzigingen;
- Maatregel 21: vervallen;
- Maatregel 29: paragraaf 8.2.1.5 aangepast. Verder geen wijzigingen;
- Maatregel 36: paragraaf 8.2.1.5 is nu verder ingevuld. Verder geen wijzigingen;
- Maatregel 37 & 38: paragraaf 8.2.1.5 is nu verder ingevuld. Verder geen wijzigingen;
- Leader: nieuwe fiche ontvangen. Geen versie in de documenten van 5 december.

Reactie evaluatoren:

- In de maatregelfiches wordt (in de meeste gevallen – art. 15; 18; 29;36) een link gelegd tussen de SWOT en de keuze voor de maatregel. Idealiter zou een link met de strategie gelegd worden, dit gebeurt op dit moment echter alleen expliciet in artikel 15 en 36. In de overige gevallen lijkt de strategie te weinig aanknopingspunten te bevatten om de maatregel goed te onderbouwen. De gekozen maatregelen worden dus niet duidelijk vanuit de strategie onderbouwd. Wel wordt in sommige maatregelfiches (zoals bij Leader) aanknopingspunten gegeven die eigenlijk in de strategie zouden thuishoren: "Daarom zet Nederland stevig in op Leader";
- Ook vanuit de SWOT komt niet goed naar voren wat het daadwerkelijke probleem in plattlandsgebieden is. De keuze voor de gekozen maatregelen lijkt hierdoor weinig onderbouwd;
- Een duidelijkere 'needs assessment' vanuit de SWOT in combinatie met een betere beschrijving van de strategie en aansluiting bij elkaar zou de keuze voor de maatregelen moeten rechtvaardigen. Op dit moment is dit (nog) niet het geval;
- Daarnaast is er nog een aantal artikelen summier uitgewerkt. Het gaat hierbij om de artikelen 21, 37&38 en Leader. Ook voor de andere maatregelen zijn er nog veel onduidelijkheden die in een later stadium moeten worden toegevoegd in de maatregelfiches. Het gaat bijvoorbeeld om type mogelijke subsidies en voor welke investeringen en voor welke begunstigden;
- De maatregelen uit de fiches worden vertaald naar een subsidie verordening. Voor de praktische uitvoering is vooral deze van belang;

- In elk fiche is de tenderprocedure beschreven (één standaard) en de voorbeeldcriteria passen niet overal bij de specifieke maatregel. Om te kijken wat voor projecten binnen het programma kansrijk worden geacht is iets meer richting gewenst;
- Maatregelspecifieke selectiecriteria ontbreken nog, maar zijn wel belangrijk om concreet in te vullen;
- Er is een aantal 'standaardparagrafen' die bij meerdere maatregelen terugkomen. Deze standaardtekst past niet overal even goed of vraagt om een specificering voor de betreffende maatregel.

7.3 Beoordeling van de maatregelfiches, d.d. 24 januari 2014

- Veel fiches zijn verbeterd. Duidelijk is dat een aantal opmerkingen van onze zijde ter harte zijn genomen;
- In de algemene voorwaarden en definities is de overheid nog vanuit het vorige programma gedefinieerd;
- In de maatregelfiches is de aanpassing van de artikelnummers nog niet consequent doorgevoerd;
- De maatregelfiches zijn erg breed gedefinieerd. Dit heeft als voordeel dat in de verdere uitwerking en uitvoering van het programma nog veel mogelijk is. Anderzijds wordt het hierdoor moeilijker om de gewenste focus in het programma te bereiken. Tevens maakt dit het lastiger om (vooraf) geformuleerde streefwaarden van resultaat- en impactindicatoren te realiseren;
- In sommige maatregelfiches is opgenomen op welke wijze de uitvoering van de maatregel bijdraagt aan de aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen van het programma. In andere maatregelfiches niet. Het zou goed zijn om hierin één lijn te trekken. Ook verdient het aanbeveling om kritisch te zijn op de mate waarin deze paragrafen (bijdrage aan aandachtsgebieden en horizontale doelstellingen) dubbelingen vertonen met paragraaf 5.3 in het concept programma. Mogelijk kan door het verwijderen van die dubbelingen het programma (iets) worden gesimplificeerd. In elk geval moeten beide goed op elkaar aansluiten;
- Artikel 28 dient nog te worden uitgewerkt;
- Opvallend is dat in de paragraaf over LEADER ook een subparagraaf met de outputindicatoren is opgenomen. Dit is bij de andere maatregelen (nog) niet gedaan.

Beoordeling per maatregel

Maatregel 15: Acties inzake kennisoverdracht en voorlichting

Met deze maatregel kunnen activiteiten op het gebied van kennisoverdracht en voorlichting worden gestimuleerd (trainingen, workshops en ondernemerscoaching & demonstratieactiviteiten). Binnen de Nederlandse kaders zal de maatregel voornamelijk worden ingezet voor de uitrol van innovaties en de toepassing ervan. Innovatie is volgens de SWOT zonder subsidie lastig te bereiken in de landbouwsector, terwijl dit wel noodzakelijk is. Vanuit de fiche wordt echter nog niet helemaal duidelijk wat er gesubsidieerd zal gaan worden en wat de selectiecriteria zullen zijn. Hierin moet nog een slag gemaakt worden en de koppeling met eventuele specifieke problemen, gebieden groepen van agrarische ondernemers en dergelijke moet terug te voeren zijn op de SWOT en/of de strategie:

- De maatregel kan meer sturen op het laten aansluiten van onderzoek en praktijk;
- In de fiche staat dat uitwisselingsprogramma's via regulier onderwijs, interreg en EIP plaatsvindt. Op welke manier? (art 36?) nog niet verwerkt;
- Als begunstigde is de verstrekker van de kennisoverdracht aangemerkt, dit in tegenstelling tot de praktijknetwerken regeling die wordt aangehaald, dit is een verbetering;
- Op welke manier kan kennisuitwisseling en uitrol van innovaties via deze maatregel plaatsvinden? Hoe voorkom je dat vaker/elders 'hetzelfde wiel wordt uitgevonden';

- De voorbeeldcriteria zijn weggelaten. Betekent dit dat de criteria iedere ronde mogelijk kunnen verschillen?
- Er wordt benoemd dat de provincies als mitigerende acties de uitvoering kunnen betrekken om tot operationele selectiecriteria te komen. Advies: Zorg voor één duidelijke nationale regeling.

Maatregel 18: Investerings in materiele activa

Door middel van inzet op maatregel 18 wordt ingezet op investeringen in innovatie gericht op verduurzaming land- en tuinbouw, investeringen in infrastructuur en niet-productieve investeringen voor water, biodiversiteit en landschap:

- Maatregel 18a.1 voorziet in het ondersteunen van activiteiten op het gebied van ontwikkelen, beproeven en demonstreren van innovaties. Het is vanuit de maatregelfiche niet duidelijk wat het verschil is tussen maatregel 15.2 en maatregel 18a.1(c). Bij maatregel 18a.1. is ook niet precies duidelijk wat de selectiecriteria zullen zijn. Hierin moet nog een slag gemaakt worden. Het is door het ontbreken van een diversificatie in de SWOT naar landsdelen niet duidelijk waarom in het ene landsdeel wel, en in het andere niet voor deze maatregel gekozen kan worden (zie verantwoording, p. 3);
- Bij maatregel 18a.2 wordt gesproken over een investeringsdip bij jonge ondernemers na bedrijfsovername. Dit probleem komt niet (sterk) naar voren vanuit de SWOT. Daarnaast is het vanuit het maatregelfiche niet duidelijk wat er onder deze maatregel gefinancierd wordt en waarom. Wanneer gekeken wordt bij de subsidiabele kosten gaat het waarschijnlijk over het verwerven van gebouwen of investeringen hierin;
- Maatregel 18a.3 beschrijft een garantstelling marktintroductie risicovolle innovaties. Daarnaast is het vanuit het maatregelfiche niet duidelijk wat er onder deze maatregel gefinancierd wordt en waarom;
- Maatregel 18c ondersteunt investeringen gericht op het verbeteren van de verkaveling en de toegankelijkheid van landbouwbedrijven, verbetering van de bodemgesteldheid en de waterhuishouding en/of verplaatsing van landbouwbedrijven. Het probleem van infrastructuur komt niet naar voren vanuit de SWOT, andere problemen worden wel benoemd. Het is door het ontbreken van een diversificatie in de SWOT naar landsdelen niet duidelijk waarom in het ene landsdeel wel, en in het andere niet voor deze maatregel gekozen kan worden (zie verantwoording, p. 4);
- Maatregel 18d.1. Vanuit de SWOT komt naar voren dat het de effectiviteit van natuurbeheer versterkt moet worden. Hiervoor kan deze maatregel ingezet worden. Het artikel sluit daarmee goed aan op de gesignaleerde problematiek in de SWOT;
- Maatregel 18d. 2. Zie 18d.2;
- In deze maatregel wordt overigens ook nog verwezen naar de inmiddels geschrapte maatregel 21;
- Wie bepaalt uiteindelijk waar de middelen worden ingezet? Wanneer bijvoorbeeld een collectief van agrariërs watermaatregelen wil nemen met een waterschap. Nog steeds niet duidelijk;
- De maatregel en submaatregelen zijn duidelijk beschreven. De doelstelling blijft zeer breed. Het is onduidelijk op welke manier een project/ingreep in aanmerking komt voor subsidie. Wat zijn risicovolle innovaties?
- Op welke manier worden de doelen voor fysieke investeringen vastgelegd? Waar ligt de koppeling met de SWOT? Bijvoorbeeld stikstof/nitraat? M.a.w. Wie stelt de kaders vast voor deze maatregel?

Maatregel 29: agromilieu- en klimaatmaatregel

Maatregel 29 zet in op agro-milieu en klimaatmaatregelen. Vanuit de SWOT komt naar voren dat het de effectiviteit van natuurbeheer versterkt moet worden. Hiervoor kan deze maatregel ingezet worden. Het artikel sluit daarmee goed aan op de gesignaleerde problematiek in de SWOT:

- Geldt de minimum/ maximum voor individuele deelnemers voor de gehele POP3 periode of wordt dit anders met de stelselwijziging? Met andere woorden moet het collectief de min/max van inliggende beheerders overnemen?
- De catalogus GBD wordt als onderliggend document gebruikt voor de onderbouwing van vergoedingen. In de fiche is beschreven dat dit de gereedschapskoffer is voor overheden om diensten te ontwikkelen. Geldt dit ook voor collectieven van agrariërs? Met andere woorden wie stelt de maatregelen vast?
- Waarom tarief 2011 voor vergoedingen?
- Wat moet de gebiedscoördinator doen in 2014/2015 en hoe worden deze werkzaamheden vergoed?

Maatregel 36: Samenwerking

Door middel van inzet op maatregel 36 wordt ingezet op samenwerking op het gebied van innovatie. Hier zien de evaluatoren een minder directe link met de resultaten van de SWOT. In de SWOT-analyse is juist aangegeven dat er in Nederland een goede kennisbasisinfrastructuur bestaat met samenwerking op verschillende niveaus. Het is daarom vooralsnog onduidelijk waarom die verder gestimuleerd zou moeten worden, tenzij geconstateerd wordt dat de huidige netwerken zonder subsidies niet verder zullen kunnen bestaan of dat zij niet zullen inzetten op innovatie:

- Wie schrijft de tender onder deze maatregel uit/ regionale competitie? Selectieprocedure specifieker maken voor de maatregel;
- Goed dat ook de 'makelaarskosten' (werven van deelnemers en netwerken) worden vergoed;
- Op welke manier wordt binnen Nederland zorg gedragen voor een goede samenwerking/uitwisseling binnen/tussen de thema's/initiatieven die landelijk getenderd worden? Beschrijving tenderprocedure/risico analyse;
- Hoe wordt ontwikkelde kennis beschikbaar buiten de directe samenwerkingspartners?
- 8.2.1.5 staat er 2 keer in, waarvan één voor de weersverzekering geldt...;
- Risico analyse vrij beperkt;
- Mitigerende actie staat dat de provincies met het veld overleggen voor operationalisering. Advies: Eén landelijke regeling;
- Mis de verankering dat de samenwerking ook leidt tot het uitdragen van de innovatie. Het is in ieder geval een risico wanneer dit niet gebeurt.

Maatregel 37 en 38: brede weersverzekering

Vanuit de SWOT komt niet (sterk) naar voren dat de klimaatverandering een wezenlijk probleem is voor de land- en tuinbouwers. Het lijkt erop dat de toevoeging van prioriteit 3 in de strategie "bevordering van de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van de verwerking en afzet van landbouwproducten, dierenwelzijn en het risicobeheer in de landbouw" is toegevoegd om de maatregel "Brede weersverzekering" (art. 37/38) te legitimeren:

- Geldt de steun voor een maximale periode?
- Wie is de begunstigde?
- Vanuit welke behoefte uit de SWOT analyse komt dit?
- De begunstigde is de agrariër, maar de uitbetaling vindt direct plaats aan de verzekering. Dit lijkt een dubbele administratie op te leveren.

LEADER:

- LEADER omvat gebiedsgerichte acties door middel van lokale groepen. Omdat er vanuit de SWOT niet duidelijk is dat de problematiek per gebied verschilt, lijkt de inzet van LEADER op basis van de SWOT overbodig;
- Duidelijk fiche die aangeeft wat Nederland daadwerkelijk met LEADER wil bereiken;
- ADVIES: De richtlijnen die de fiche meegeeft kunnen doorslaan in een systeem waarbij verantwoording en administratie belangrijker worden dan het goed functioneren van LAG's. Dit

wordt onderkend, maar is wel degelijk een risico dat nu niet benoemd wordt en waar ook geen mitigerende acties voor staan.

7.4 Beoordeling van de maatregelfiches, d.d. 3 en 11 maart 2014

Maatregelfiches algemeen:

- De fiches zijn goed leesbaar geworden en hebben nu ook eenzelfde opmaak/indeling;
- Met uitzondering van maatregel 28 en 42-44 is er een standaardtekst opgenomen voor de principes voor selectiecriteria. Er wordt in een reactie vanuit het projectteam aangegeven dat de selectiecriteria in het CvT besproken en bepaald worden en in de landsdelige/provinciale verordeningen worden opgenomen. Het is nu lastig beoordelen of op programmaniveau de juiste criteria zullen worden gehanteerd om de goede projecten/initiatieven te selecteren. Elke maatregel kent nu een eenduidige beschrijving van de principes terwijl het toch echt een verschil is of er een innovatie, demonstratie of niet-productieve investering gefinancierd zal worden;
- Daarbij wordt in het algemene stuk over de principes voor selectiecriteria gesproken over "Indien dat dienstig is mogen de aanvragen worden geselecteerd..." Hoe wordt in de verordening bepaald of dit dienstig is en wat is het effect op het resultaat?

Maatregel 28:

- Relatie met SWOT goed inzichtelijk;
- Het is duidelijk waarom er behoefte is aan een nieuw systeem. Er wordt in het fiche gesproken over een herzieningsclausule om doorlopende verbintenissen te kunnen beëindigen per 1-1-2016. Dit lijkt noodzakelijk voor het succesvol implementeren van het nieuwe systeem;
- Er wordt benadrukt dat het agrarisch natuurbeheer kan gunstige bijdrage kan leveren aan het instandhouden en beschermen van een aantal soorten (fauna). Hoe moet in dit licht botanisch beheer gezien worden waarbij in de beschrijving alleen effect op de vegetatie wordt beschreven?
- Veel vergoedingen voor landschap zijn gebaseerd op niet jaarlijkse werkzaamheden, hoe voorkomt u in de overgangperiode naar een nieuw stelsel dat middelen niet effectief (lees: er staat geen prestatie tegenover) worden besteed;
- In het fiche wordt een wenselijke koppeling met Pijler 1 GLB benoemd, er wordt niet uitgewerkt hoe;
- De beschrijving van maximum vergoeding en het hanteren van prijspeil 2011 is niet geheel duidelijk. Worden de vergoedingen zoals nu opgenomen in het fiche gehanteerd als maximum of kijkt hier de TEWG naar en stelt die de vergoedingen bij? Hoe zit dit in de overgangperiode?

Maatregel 42-44

In het fiche beschrijft u een selectieprocedure met een landelijke adviescommissie. Tegelijkertijd horen wij uit provincies dat zij vooraf al gebieden hebben geselecteerd. Bijvoorbeeld Groningen: http://www.provinciegroningen.nl/actueel/nieuws/nieuwsbericht/_nieuws/toon/Item/subsidieregeling-en-leefbaarheid-eenvoudiger-en-duidelijker/.

Hoofdstuk 15 Rol Nationale netwerk:

- Concentratie netwerk bij regiebureau, goede zaak voor de taak van beleidssignalering;
- Communicatie vanuit 1 kanaal, welke communicatie? Welke rol hebben de provincies en betaalorgaan wanneer het over specifieke regelingen gaat? Betaalorgaan en subsidieloketten hielpen afgelopen periode ook bij indienen aanvragen;
- Wat gebeurt digitaal en welke netwerkactiviteiten worden uitgevoerd met welk doel?

- Hoe wordt het fysieke netwerk 'warm' gehouden en op welke manier vindt uitwisseling van praktijkkennis en ervaring plaats?

7.5 Eindoordeel maatregelfiches

Hieronder volgt het finale oordeel van de evaluator op basis van het gevolgde proces, de conceptversies van en het nu voorliggende definitieve programma POP3:

- De maatregelfiches vormen het hart van het programma. Het oordeel over de maatregelfiches is dat:
 - De fiches goed leesbaar zijn geworden en nu ook eenzelfde opmaak/indeling hebben;
 - Met uitzondering van artikel 28 (maatregel 10) en art. 42-44 (maatregel 19) er een standaardtekst is opgenomen voor de principes voor selectiecriteria. Er wordt in een reactie vanuit het projectteam aangegeven dat de selectiecriteria in het Comité van Toezicht besproken en bepaald worden en in de landsdelige/provinciale verordeningen worden opgenomen. Wel maakt dit het lastig om te beoordelen of op programmaniveau de juiste criteria zullen worden gehanteerd om de goede projecten/initiatieven te selecteren;
 - Er voor de maatregelen selectiecriteria zijn geformuleerd, waaronder economische doelmatigheid en milieuefficiëntie. Dat aanvragen op basis van deze selectiecriteria mogen worden beoordeeld als dat nuttig (dienstig) wordt bevonden. In de ogen van de evaluatoren verhoogt een dergelijke selectie van projecten de kwaliteit van de uitvoering en is zonder uitzondering nuttig. Deze procedure past naadloos in de nieuwe aanpak van de Commissie. Een punt van aandacht is dat de uitwerking van de selectiecriteria anders uit zal pakken voor verschillende typen projecten (innovatie, demonstratie of niet-productieve investering);
 - De koppeling tussen de fiches, de strategie en de SWOT verbeterd is;
 - Er goed rekenschap gegeven is van de wetenschappelijk kritiek op de effectiviteit van bepaalde maatregelen uit de voorgaande periode (het POP2). In POP3 zijn de maatregelen aangepast om ze effectiever te maken (o.a. agrarisch natuurbeheer).

8 Uitvoering, middelen en indicatoren

8.1 De evaluatievragen

De belangrijkste evaluatievragen waren:

- In hoeverre is de verdeling van de uitgaven in overeenstemming met de hiërarchie van de doelstellingen?
- In welke mate voldoet de verdeling van de programma uitgaven, op basis van het soort begunstigen en/of de regio, aan de beschreven behoeften en de vastgelegde prioriteiten?
- Welke acties brengen een verhoogd implementatie risico met zich mee?
- Hoe en in welke mate is er rekening gehouden met de aanbevelingen van voorgaande evaluaties (met betrekking tot kosten per eenheid, absorptiecapaciteit...);
- Zijn alle benodigde indicatoren gebruikt?
- Hoe geloofwaardig zijn de gedefinieerde mijlpalen en doelstellingen;
- Hoe uitgebreid is de beschrijving van de beheer-en controlesystemen en hoe worden de eisen voor de verschillende soorten steun beschreven?

8.2 Uitvoering

De voorgestelde uitvoeringsstructuur is zeer beperkt beschreven in het concept-programma van 24 januari. Er wordt verwezen naar een convenant:

“De uitwerking van de uitvoeringsstructuur is, net als de uitvoeringskosten en borging van financiële risico's, opgenomen in een Convenant van Rijk en provincies. Hierin is vastgelegd dat de partij die verantwoordelijk is voor het leveren van de cofinanciering ook de uitvoeringskosten van de betreffende regeling op zich neemt.” (p. 166)

De rol van de regio's in de uitvoering is niet duidelijk. Uit de stukken komt geen eenduidig beeld naar voren met betrekking tot de rol van provincies en landsdelen. Daarmee is de organisatie van de uitvoering en daarmee de effectiviteit en efficiëntie ervan niet goed te beoordelen.

In de SWOT staat dat er geen grote verschillen tussen de regio's zijn, zowel sociaal-economisch alsook op het vlak van milieu en landschap. In de strategie staat dat het programma zich richt op alle regio's, zonder hierin te differentiëren. En bij de Programma Implementatie staat dat de nationale autoriteiten het POP3 uitvoeren. Uit deze teksten concluderen wij dat het POP3 een nationaal programma zal zijn. De POP3-middelen worden niet per provincies of landsdeel verdeeld. Dit sluit aan bij de aanbevelingen, die gemaakt zijn bij de midterm evaluatie van het POP2.

Tegelijkertijd is bij de maatregelen wel een rol voor de provincies opgenomen. Zij zijn bij veel regelingen de begunstigen. Ook is sprake van selectiecriteria, die de provincie zal hanteren.

Bijvoorbeeld bij art. 14:

Bij de vormgeving van de regelgeving door de provincies als regelingsverantwoordelijken zal de uitvoering worden betrokken, om bijvoorbeeld tot ook voor de uitvoering operationele selectiecriteria te komen.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Graag ontvangen wij het convenant van Rijk en provincies;
- Een samenvatting van het convenant zou in het concept-programma kunnen worden opgenomen om zo helderheid te geven over de uitvoeringsstructuur.

8.3 Verdeling van de middelen

In de conceptstukken voor het programma was in de versie van 23 december nog geen verdeling van de middelen gemaakt. Met de versie van 24 januari is hoofdstuk 10 van het concept programma wel ingevuld. Ook in de brief aan de Tweede Kamer was een verdeling van middelen opgenomen. Beide begrotingen hebben wij in een tabel omgezet.

Tabel 8.1 Begroting concept programma 24 januari

Naam	Nr.	EU	% EU	per jaar	relatief	opmerking
		<i>in € mln.</i>				
		<i>2014-2020</i>				
Kennisverspreiding	14	9,5	50	1,4	2%	
Investerings	17	291,3	50	41,6	47%	
<i>in innovatie verduurzaming (incl. jonge boeren en garantstelling)</i>						
<i>infrastructuur</i>						
<i>niet-productieve investeringen PAS en water)</i>						
<i>discontinued maatregel 125 en 216</i>						
Agrarisch natuurbeheer	28	238,8	75	34,1	38%	
Samenwerking	35	12,9	75	1,8	2%	
Brede weersverzekering	36	0,0				maar in fiche staat 2 mln. per jaar
	37	11,4	50	1,6	2%	
Leader	31	39,3	50	5,6	6%	In fiche staat 37,8 mln. 2014-2020
Technische bijstand		21,0	50	3,0	3%	
Totaal (optelsom 10.2)		624,2		89,2	100%	
Discontinued		30,0				
Totaal op voorblad (10.1)		607,3		86,8		

Tabel 8.2 Begroting Tweede Kamerbrief

		Totaal	Subtotaal	EU	Rijk	Provin- cies	Water- schappen
		<i>in €mln.</i>					
1.	Innovatie en concurrentiekracht	44 (27%)					
	GMI (Garantstelling Marktintroductie Innovaties)		20	10	8	2	
	Landbouwstructuurversterking		15	7,5		7,5	
	Brede weersverzekering		9	2	7		
2.	Jonge boeren	5 (3%)	5	2,5		2,5	
3.	Bijdrage Natuurdoelen	76 (47%)					
	Agrarisch natuurbeheer (en ganzenbeheer)		60	30	30?		
	Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)		10	5	5?		
	Aanleg- en inrichtingsmaatregelen		6	3		3	
4.	Verbeteren waterkwaliteit	25 (16%)	25	12,5		12,5	
5.	Leader	11 (7%)	11	5,5		5,5	
	Totaal ex. overig Natuurpact	161 (100%)	161	78	50	26,75?	6,25?
	Totaal in. overig Natuurpact	331	331	78	215	26,75	6,25

In de Tweede kamerbrief is aangegeven dat:

- Er jaarlijks ca. € 85 mln. beschikbaar komt uit het Europese landbouwfonds voor plattelandontwikkeling;
- De genoemde bedragen in de brief zijn niet de exacte, maar afgeronde bedragen;
- Er is voor het Natuurpact € 200 mln. rijksgeld beschikbaar, waarvan een deel aan co-financiering POP3 wordt uitgegeven. Wij hebben dat geïnterpreteerd als € 30 mln. voor agrarisch natuurbeheer en € 5 mln. voor PAS;
- Er is een onderverdeling gemaakt voor de co-financiering verbeteren waterkwaliteit tussen de provincies en de waterschappen. De verhouding is niet bekend, we zijn hier uitgegaan van half-half.

Reactie evaluatoren n.a.v. de brief aan de Tweede Kamer:

- De optelsom van de EU-bijdrage in de tabel van de Tweede Kamer is €78 mln. Dit wijkt af van het totaalbedrag van €85 mln. Dit **verschil** is niet te verklaren vanuit afrondingsverschillen. Er is dus nog een bedrag **van ca. €7 mln.** dat aan andere onderwerpen wordt uitgegeven;
- De uitgaven van de Tweede Kamerbrief zijn wel goed te koppelen aan de onderwerpen waaraan het geld wordt uitgegeven. Dit is beter gedaan dan bij het concept-programma;
- Het grootste deel van de middelen gaat naar de natuurdoelen (47%). Daarnaast kan gesteld worden dat het verbeteren van de waterkwaliteit en ook de verduurzaming van de ondernemingen van jonge boeren bijdragen aan de milieu-natuurdoelen. Dan gaat 66% van de middelen hier naartoe. **Daarmee zijn milieu en natuur het hoofdpunt van het programma.**

En dit is wellicht nog een onderschatting, want een deel van de innovatiemaatregelen gaat ook over natuur-milieu;

- Innovatie en concurrentiekracht krijgt 30% en is daarmee het tweede doel;
- Leader krijgt 7% en voldoet daarmee aan de ondergrens van 5%;
- Er is (nog) geen onderverdeling tussen middelen voor de landsdelen in de toegestuurde stukken opgenomen. Daarmee is niet te toetsen of dat aansluit bij de regionale problemen.

Reactie evaluatoren m.b.t. de verdeling van middelen in het concept programma, d.d. 24 januari 2014:

- De genoemde bedragen in het programma zijn niet consistent (Tabel 10. € 87 mln. per jaar, tabel 10.2 € 89 mln. en in de brief aan de Tweede Kamer € 85 mln.). In de maatregelfiches staan ook afwijkende bedragen (o.a. bij Leader en de brede weersverzekering);
- De vermelde bedragen in paragraaf 10.2 wijken (sterk) af van die in de brief aan de Tweede Kamer zijn gehanteerd;
- De vermelde bedragen in paragraaf 10.2 wijken soms af van de bedragen die in de fiches zijn vermeld;
- Het bedrag dat nu voor Technische Bijstand is in tabel 10.2 gereserveerd op 3% van het totaalbudget. In hoofdstuk 15.8 staat dat Nederland tot maximaal 4% aan zal wenden voor Technische Bijstand. Zowel met 3 – 4% ligt de reservering ver boven het bedrag zoals dit in POP2 aan technische bijstand is besteed. Een verklaring/legitimatie voor dit opmerkelijke verschil ontbreekt vooralsnog in het concept programma;
- Uit het conceptprogramma is niet af te leiden hoe hoog de kosten van de uitvoering van de maatregelen zullen zijn en onder welke post deze zijn begroot. Dit valt niet onder de huidige omschrijving van de Technische Bijstand, want die is gericht op het nationale netwerk platteland, monitoring, evaluatie en communicatie;
- Met de huidige financiële tabel is geen aansluiting met de submaatregelen en de doelen van het programma te maken, omdat het onvoldoende is uitgesplitst. Daarom is het nog niet mogelijk om goed te beoordelen of de prioriteitsstelling uit de SWOT en strategie op het vlak van bijvoorbeeld innovatie, natuur/milieu, water, jonge boeren etc. wordt vertaald in de inzet van middelen;
- De aansluiting tussen de maatregelfiches en hoofdstuk 12 ontbreekt in sommige gevallen. Een voorbeeld hiervan is maatregel 35. Hierbij wordt in het fiche aangegeven dat de EU-bijdrage in de totale overheidsbijdrage 50% bedraagt. Derhalve zou deze maatregel ook in hoofdstuk 12 moeten terugkomen en dat is (nog) niet het geval.

Aanbevelingen evaluatoren:

- Maak een tabel met de verdeling van de middelen:
 - per thema;
 - met een uitsplitsing van de bijdragen vanuit de verschillende overheden;
 - met een toedeling van de middelen naar landsdekkend (generiek) en waar dat van toepassing is landsdelig (specifiek).
- Zorg voor aansluiting van deze toedeling van middelen naar thema met de strategie en de SWOT.

Nieuwe kamerbrief

Op 2 april 2014 verscheen een nieuwe brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer. Hierin worden naar aanleiding van het debat in de Tweede Kamer over het POP3 op 18 december 2013 de volgende thema's behandeld: Jonge boeren, loonwerkers versteviging stad-landrelaties, agrarisch natuurbeheer, de financiële verdeling POP3, de uitvoering en het vervolg.

In deze brief is een heldere tabel opgenomen met de thema's van POP3, de middelen van de EC en de nationale co-financiering.

8.4 Indicatoren

- In het indicatorplan (hoofdstuk 11) is aangegeven wat de output zal zijn. Zo wordt aangegeven dat welke budgetten besteed gaan worden aan bijvoorbeeld trainingen. Ook is een inschatting gemaakt van het aantal deelnemers. Een aantal indicatoren is niet ingevuld.

Reactie evaluatoren:

- Om resultaat te meten moet teruggegrepen worden op de behoefte analyse uit de SWOT. Bijvoorbeeld de behoefte aan samenwerken bij innovatie (paragraaf 4.2.1) komt niet echt terug bij de indicatoren (hoofdstuk 11), er staat alleen een bedrag. Wanneer je als indicator aantal samenwerkingsactiviteiten, of aantal succesvolle innovaties (lastig meetbaar) opneemt, kan meer op het resultaat worden gestuurd. Wel blijft de eeuwige discussie dat je output kunt meten en outcome minder. Het lijkt mij wel relevant dat per prioriteit in ieder geval (gebaseerd op de behoefte) een gewenst resultaat wordt benoemd. Het is nu te vrijblijvend.

Aanbeveling evaluatoren:

- Bij de ingevulde indicatoren ontbreekt het te behalen resultaat. Per maatregel zou opgenomen moeten worden wat het te verwachten resultaat is om een koppeling te kunnen leggen met de doelen. De indicatoren moeten inzicht geven in het doelbereik;
- Een aantal indicatoren moet nog worden ingevuld.

8.5 Eindoordeel Uitvoering, middelen en indicatoren

Hieronder volgt het finale oordeel van de evaluator op basis van het gevolgde proces, de conceptversies van en het nu voorliggende definitieve programma POP3:

- De uitvoeringsstructuur roept vragen op. Uit het programma komt geen eenduidig beeld naar voren met betrekking tot de rol van provincies en landsdelen. Daarmee is de organisatie van de uitvoering en vervolgens ook de effectiviteit en efficiëntie ervan niet goed te beoordelen. Een verbetering in POP3 is dat er nu één betaalorgaan op nationaal niveau komt voor alle betalingen aan de begunstigden en dat reduceert de uitvoeringskosten;
- Er zijn regionale verschillen per thema. Door vooraf geen onderscheid te maken in de problematiek tussen de provincies en/of landsdelen is er een risico op versnippering van het beleid. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat in bepaalde provincies initiatieven worden ondersteund waar de problematiek kleiner is dan elders in het land. Bundeling op landsdelig niveau is daarom vaak wenselijk. Mogelijk is voor bepaalde onderwerpen een systeem met een nationale selectie van projecten (op basis van een tender) nog efficiënter;
- Uit het programma is niet af te leiden hoe hoog de kosten van de uitvoering van de maatregelen zullen zijn en onder welke post deze zijn begroot. Wel zijn er indicaties dat de uitvoering kosteneffectiever zal zijn dan bij POP2, onder andere door de instelling van één betaalorgaan;
- Het indicatorplan is sterk gericht op de input (publieke uitgaven) en de output (bijv. aantal projecten). Wat ontbreekt, zijn indicatoren gericht op het beoogde resultaat van de acties en de wijze waarop deze leiden tot de beoogde veranderingen op het platteland. Het is goed dat er wel een procedure is opgesteld om tot resultaatsindicatoren te komen met het opstellen van het "Handboek Evaluatie en Monitoring".

9 Partnerschapsovereenkomst

9.1 De evaluatievragen

De belangrijkste evaluatievragen waren:

- Wat is de interactie tussen de maatregelen van POP3 met andere instrumenten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (eerste pijler)?
- Op welke wijze is POP3 complementair aan andere Europese fondsen en beleid, en nationaal beleid gericht op het zelfde gebied en doelgroepen?
- Zijn er witte vlekken in de aanpak doordat voor een bepaalde relevante doelgroep geen interventie in de aanpak is opgenomen. Hoe wordt dit gat gedicht?

Proces

Op 24 januari 2014 ontvingen wij de concept partnerschapsovereenkomst. Deze is door ons beoordeeld en dit is mondeling teruggekoppeld in de begeleidingscommissie van 6 februari 2014. Daarna is een nieuwe tussenversie van de partnerschapsovereenkomst verschenen (14 februari) en is ons een definitieve versie toegestuurd d.d. 6 maart 2014.

Reactie evaluatoren:

- EFRO en ELFPO kunnen elkaar versterken op het gebied van de voedselproductie, EFRO richt zich op AGRO food (alle OPs) en tuinbouw (alleen West), wat een deel van de keten is die onder POP onder prioriteit 1 wordt ondersteund (kennisoverdracht en innovatie, waarbij onder ELFPO voedselproductie een van de onderwerpen is). Ook is er synergie met het thema biobased economy (Oost en Zuid);
- Tegelijkertijd is het van belang dat de beide fondsen goed afbakenen wat ze financieren, om een overlap en ook potentiële mogelijkheden voor dubbel financieren of subsidie shoppen te voorkomen. Hiertoe is een eerste aanzet gemaakt in de partnerschapsovereenkomst, waarbij EFRO zich richt op prototype en EFLPO op proeftuin/demonstratie. Tegelijkertijd wordt deze scheidslijn deels teniet gedaan door te stellen dat vanuit beide fondsen de hele innovatieketen doorlopen kan worden;
- De evaluatoren zijn van mening dat het wenselijk is dat projecten gericht op prototypen follow-up krijgen naar een volgende fase om ook echt effect te bereiken en niet halverwege in het proces te blijven steken. Echter, het is de vraag of beide fondsen dan de hele keten moeten financieren, of dat er gezocht wordt naar verbeterde samenwerking tussen de fondsen, waarbij de scheidslijn zoals die is geformuleerd aangehouden wordt. De wijze waarop het nu geformuleerd is geeft in ieder geval onduidelijkheid in de afbakening;
- In de partnerschap overeenkomst staat nu aangegeven dat is afgesproken om in de programma's concrete voorbeelden van synergie op te nemen en een verkenning uit te voeren naar een betere afstemming tussen de fondsen. De uitkomsten hiervan zouden naar mening van de evaluatoren in de partnerschapsovereenkomst opgenomen moeten worden, zodat duidelijker wordt hoe de fondsen daadwerkelijk gaan samenwerken en de projecten gaan afbakenen;
- T.a.v. de synergie met andere Europees en nationaal beleid is de synergie van het EFLPO het best uitgewerkt in de partnerschapsovereenkomst. Het vermijden van de potentiële overlap met de eerste pijler is gegarandeerd doordat deze wordt uitgevoerd door een orgaan, waarbij potentiële dubbelfinanciering kan worden gecontroleerd en waarbij duidelijk wordt gesteld dat hetgeen onder pijler 1 wordt gefinancierd nadrukkelijk wordt uitgesloten onder het POP. Met betrekking tot nationaal natuurbeheer is het niet helemaal duidelijk hoe de overlap in financiering van initiatieven wordt voorkomen en hoe gegarandeerd wordt dat de te financieren

projecten voldoen aan de prioriteiten van het Natuurpact. De evaluatoren nemen aan dat dit beleid als toetsingskader zal dienen voor de projecten die onder POP zullen worden gefinancierd? Als dat zo is, dan is het goed om dat vermelden. De synergie met LIFE is sterk, omdat de hydrologische maatregelen het gebied dat nu onder LIFE wordt aangepakt kan vergroten;

- Op de bovengenoemde punten is er geen noemenswaardig verschil tussen de concept versies van 24 januari en 6 februari 2014 met de definitieve versie van 6 maart 2014. Onze opmerkingen en aanbevelingen blijven daarmee ongewijzigd van kracht.

9.2 Eindoordeel Partnerschapsovereenkomst

Hieronder volgt het finale oordeel van de evaluator op basis van het gevolgde proces, de conceptversies van en het nu voorliggende definitieve programma POP3:

- De partnerschapsovereenkomst beschrijft dat EFRO en ELFPO elkaar kunnen versterken op het gebied van de voedselproductie en biobased economy. Het is van belang de beide fondsen goed af te bakenen, wat nog beter uitgewerkt kan worden dan nu in de partnerschapsovereenkomst is gedaan.

10 Afvinklijst ex ante evaluatie (invulling kaders)

Ad 1) Artikel 48 - Ex-ante-evaluatie			
Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
1. De lidstaten verrichten ex-ante-evaluaties om de kwaliteit van het ontwerp van elk programma te verbeteren.	ja in H3	De ex-ante evaluatie is uitgevoerd op basis van het programmadocument d.d. 11 maart 2014 (en enkele wijzigingen n.a.v. de consultatie).	ja
2. De ex-ante-evaluaties worden verricht onder verantwoordelijkheid van de autoriteit die verantwoordelijk is voor het opstellen van de programma's. Zij worden tegelijkertijd met het programma bij de Commissie ingediend en gaan vergezeld van een samenvatting. In de fondsspecifieke voorschriften kunnen drempels worden vastgesteld waaronder de ex-ante-evaluatie met de evaluatie voor een ander programma gecombineerd mag worden.	ja in H3	In de versie zoals die eind april 2014 bij de Europese Commissie wordt ingediend zal de ex-ante evaluatie inclusief samenvatting zijn opgenomen.	ja
3. De ex-ante-evaluaties omvatten een beoordeling van:			
a) de bijdrage tot de verwezenlijking van de strategie van de Unie voor slimme, duurzame en inclusieve groei in het licht van de geselecteerde thematische doelstellingen en prioriteiten, waarbij rekening wordt gehouden met de nationale en regionale behoeften;	ja, vooral in H5	Door in de strategie de maatregelen te koppelen aan de EU-prioriteiten c.q. aandachtsgebieden wordt hierin voorzien. Ook in de maatregelenfiches wordt steeds verwezen naar de bijdrage aan de EU-prioriteiten/-aandachtsgebieden. Anderzijds zijn bij de afzonderlijke maatregelen geen resultaat- en impactindicatoren geformuleerd waarmee de bijdrage aan de verwezenlijking van de EU-strategie kan worden gemeten. Opvallend is dat het uitwerken van een systeem voor dataverzameling m.b.t. de resultaat- en impactindicatoren pas is voorzien in 2015. De doelstellingen m.b.t. de output zijn overigens op het niveau van de aandachtsgebieden wel geformuleerd in het indicator plan (zie H11).	ja, voor zover mogelijk

Ad 1) Artikel 48 - Ex-ante-evaluatie

Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
b) de interne samenhang van het voorgestelde programma of de voorgestelde activiteit en de relatie met andere relevante instrumenten;	ja, vooral in H5	In principe wordt de interne samenhang bewerkstelligd door het programma te richten op de drie doelen zoals omschreven in paragraaf 5.1. Bovendien wordt in de strategie (H5) aangegeven op welke manier de maatregelen bijdragen aan de EU-prioriteiten c.q. aandachtsgebieden. Ook in de maatregelenfiches (H8), het financieel plan (H10) en het indicator plan (H11) wordt steeds aangegeven aan welke EU-prioriteiten c.q. aandachtsgebieden de diverse maatregelen beogen bij te dragen. De wijze waarop maatregelen met EU-prioriteiten c.q. aandachtsgebieden worden verbonden, verschilt echter tussen de strategie (H5), de maatregelenfiches (H8), het financieel plan (H10) en het indicatorenplan (H11). Een voorbeeld hiervan is maatregel 14. In de strategie wordt deze maatregel eerst verbonden met aandachtsgebied 1a en 2a (zie paragraaf 5.1) en dan alleen met aandachtsgebied 2a (zie paragraaf 5.2). Vervolgens wordt deze maatregel in het fiche verbonden met aandachtsgebied 2a en de horizontale doelstellingen, wordt de maatregel in het financieel plan verbonden met uitsluitend aandachtsgebied 2a en in het indicator plan met aandachtsgebied 1a, 2a én 1c. Door deze verschillende verwijzingen is de interne samenhang in het programmadocument van 27 februari 2014 nog niet optimaal. Ook in de versies van maart en april zitten nog enkele inconsistenties.	ja
c) de verenigbaarheid van de toewijzing van begrotingsmiddelen met de doelstellingen van het programma;	deels	Met behulp van het financieel plan is de toedeling van het budget helder, al kan uit de begeleidende tekst worden afgeleid dat de budgetverdeling nog niet helemaal definitief is. Dit zal wel het geval moeten zijn bij het definitieve programma. Uit de Tweede Kamerbrief van 2 april blijkt dat er nu wel een definitieve toedeling van middelen is, zowel van de Europese middelen alsook de nationale cofinanciering. In elk geval blijkt uit het betreffende plan dat ruim 40% van het budget zal worden besteed aan agrarisch natuurbeheer (maatregel 28). Dit aanzienlijke deel van het budget kan niet direct vanuit de SWOT-analyse worden onderbouwd. Ook wordt de toewijzing van de begrotingsmiddelen niet direct vanuit de doelstellingen van het programma onderbouwd. Deze koppeling is alleen indirect, via de strategie van het programma (h5), te maken.	ja

Ad 1) Artikel 48 - Ex-ante-evaluatie			
Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
d) de verenigbaarheid van de geselecteerde thematische doelstellingen, de prioriteiten en de desbetreffende doelstellingen van de programma's met het gemeenschappelijk strategisch kader, het partnerschapscontract en de specifieke aanbevelingen per land uit hoofde van artikel 121, lid 2, van het Verdrag en de aanbevelingen van de Raad uit hoofde van artikel 148, lid 4, van het Verdrag;	ja in H14	Door de maatregelen steeds te verbinden met EU-prioriteiten/-aandachtsgebieden wordt hierin voorzien. De relatie met de partnerschapsovereenkomst wordt in H14 van het programma aangegeven.	ja
e) de relevantie en duidelijkheid van de voorgestelde programma-indicatoren;	nee	Om tegemoet te komen aan de doorlopende behoefte van het Comité van Toezicht "aan een scherp beeld van de output, resultaten en impact" is het van belang om naast de indicatoren uit het indicatorenplan ook resultaat- en impactindicatoren te formuleren die enerzijds helder aansluiten op de door de EC geformuleerde indicatoren en anderzijds logischerwijs voortvloeien uit de SWOT-analyse, de behoefte-analyse, de strategie en de afzonderlijke maatregelen(fiches). In het indicatorplan zijn dergelijke resultaat- en impactindicatoren niet opgenomen. Het Ministerie van EZ heeft aangegeven deze indicatoren in een later stadium uit te werken en op te nemen in het "Handboek Evaluatie en Monitoring". Hoewel in het Evaluatieplan van dd. 10 maart 2014 staat aangegeven dat het op het niveau van afzonderlijke regelingen mogelijk zal worden "om vooraf te bepalen wat de bijdragen van de regeling is aan de doelen die in de maatregelfiches worden genoemd en dit achteraf te waarborgen" kunnen de evaluatoren daarover over op dit moment geen oordeel geven.	ja, voor zover mogelijk
f) op welke wijze de verwachte outputs zullen bijdragen tot resultaten;	nee	In het programmadocument van 11 maart en aanvullingen van april is dit niet in beeld gebracht. De formulering van resultaat- en impactindicatoren is voorzien in 2015 (zie H9). Dit maakt op dit moment een beoordeling van de aansluiting tussen output en resultaat onmogelijk.	ja

Ad 1) Artikel 48 - Ex-ante-evaluatie

Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
g) of de gekwantificeerde streefwaarden voor indicatoren realistisch zijn, gezien de beoogde steun uit de GSK-fondsen;	nee, o.b.v. aanvullende notitie vastgesteld	De ex-ante evaluatoren hebben op dd. 6 maart 2014 een overzicht gekregen van de onderbouwing van de streefwaarden. Hieruit blijkt dat de streefwaarden primair zijn ingeschat op basis van de geraamde publieke uitgaven en de normkosten per maatregel. Op 17 december 2013 heeft een bijeenkomst plaatsgevonden met deskundigen van het Rijk en de provincies. Op basis van de maatregelfiches en de verwachte acties werd toen een inschatting van de normkosten per maatregel gemaakt. De streefwaarden voor de indicatoren zijn daarmee vanuit de ervaring vanuit het veld onderbouwd.	ja, voor zover mogelijk
h) de redenen voor de voorgestelde steunvorm;	deels in H5	Dit wordt in principe vanuit de SWOT-analyse en strategie onderbouwd. De verbinding met de begrotingsmiddelen is echter niet direct vanuit die SWOT en strategie te maken.	ja
i) de toereikendheid van de personele middelen en de administratieve capaciteit voor het beheer van het programma;	ja in H15	Uit het conceptprogramma is niet af te leiden hoe hoog de kosten van de uitvoering van de maatregelen zullen zijn en onder welke post deze zijn begroot. Dit valt niet onder de huidige omschrijving van de Technische Bijstand, want die is gericht op het nationale netwerk platteland, monitoring, evaluatie en communicatie. Voor technische bijstand is in het concept programma nu 3% van het budget gereserveerd. Dit is een stuk meer dan in POP2 en zal daarom naar verwachting toereikend zijn voor het beheer van het programma. Overigens wijkt het percentage (en daarmee het bedrag) wel af van de stelling in paragraaf 15.6 dat Nederland tot max. de toegestane 4% van het beschikbare totaalbedrag voor het programma zal besteden aan taken zoals genoemd in artikel 59, 1e lid verordening 1303/2013.	ja
j) de geschiktheid van de procedures voor het toezicht op het programma en voor het verzamelen van de gegevens die voor de evaluaties vereist zijn;	ja in H9	Op zich is dit helder omschreven in H9. Zoals eerder aangegeven, bestaan er echter twijfels bij de hierin voorgestelde aanpak voor de meting van resultaat en impact. In elk geval is hierdoor d.d. april 2014 een beoordeling van het verwachte doelbereik van de inzet van de maatregelen en daarmee het programma niet mogelijk.	ja
k) de geschiktheid van de gekozen mijlpalen voor het prestatiekader;	deels in H7 en H9	Dit is in het programmadocument van 11 maart 2014 gedaan m.b.t. het evaluatieplan. Daarnaast zijn tussentijdse streefwaarden/mijlpalen voor output geformuleerd in het prestatieraamwerk (zie H7). Indicatoren én streefwaarden voor	ja, voor zover mogelijk

Ad 1) Artikel 48 - Ex-ante-evaluatie			
Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
		resultaat en impact ontbreken(ook) in de laatste versie van het programmadocument, wat een tekortkoming is.	
l) de toereikendheid van de geplande maatregelen om gelijke kansen van mannen en vrouwen te bevorderen en discriminatie te voorkomen;	ja in H6	Met betrekking tot de gelijke kansen van mannen en vrouwen wordt in hoofdstuk 6 van het programmadocument verwezen naar het wettelijk kader uit de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen.	ja
m) de toereikendheid van de geplande maatregelen om duurzame ontwikkeling te bevorderen.	ja, vooral in H5 en H8	Dit is voor een belangrijk deel geborgd door dit als één van de hoofddoelen van het POP3 te benoemen (zie H5). Ook met de koppeling van de maatregelen aan de EU-prioriteiten wordt hierin voorzien. In veel maatregelen(fiches) is ook veel aandacht voor duurzaamheid.	ja
4. De ex-ante-evaluatie omvat in voorkomend geval de voorschriften voor strategische milieubeoordeling die zijn vastgesteld ter uitvoering van Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's.	ja in H3	De strategische milieubeoordeling is uitgevoerd op basis van het programmadocument d.d. 11 maart 2014 en aanvullingen in april.	ja

Ad 2. Aanvulling vanuit de guidelines p 151

Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
A. All aspects covered by Article 48(3)(a-m) of the CPR including			
<ul style="list-style-type: none"> the SWOT analysis and needs assessment; 	H4	De SWOT-analyse en behoeftenbepaling is opgenomen in hoofdstuk 4 van het programmadocument.	ja
<ul style="list-style-type: none"> the programme's intervention logic, targets and performance milestones; 	H5	De interventielogica en de doelstellingen van het programma zijn omschreven in hoofdstuk 5 van het programmadocument. In dit document zijn echter geen resultaatindicatoren en -streefwaarden geformuleerd, evenals impactindicatoren en -streefwaarden. De formulering van de resultaat- en impactindicatoren is nu voorzien in 2015.	ja, voor zover mogelijk
<ul style="list-style-type: none"> the expected contribution of the measures chosen to achieve the targets. 	H11	In hoofdstuk 11 van het programmadocument wordt aangegeven op welke wijze de maatregelen beogen bij te dragen aan de EU-prioriteiten/-aandachtsgebieden. Het uitwerken van een systeem voor dataverzameling m.b.t. resultaat en impact is nu voorzien in 2015.	ja, voor zover mogelijk
B. [furthermore the following aspects176:			
<ul style="list-style-type: none"> Lessons learnt from the previous programming period; 	Diverse hoofdstukken	In hoofdstuk 15 van het programma wordt aangegeven dat in POP3 meer focus is aangebracht dan in POP2 het geval was. Dit wordt gemotiveerd door te wijzen op het aantal maatregelen dat is teruggebracht van 23 in POP2 naar 15 in POP3. In die analyse wordt de budgetverdeling echter niet betrokken. De vraag is of daarmee daadwerkelijk tot meer focus wordt gekomen. Bovendien werd in eerdere versies van het programmadocument aangegeven dat de implementatie in vier landsdelen zou plaatsvinden. Dit zou een les zijn n.a.v. POP2, maar in hoofdstuk 15 'programma implementatie' wordt nu aangegeven dat provincies de leiding krijgen bij de invulling van het POP3 en de verzorging van de nationale cofinanciering. Dit is opmerkelijk en risicovol, aangezien daarmee op nationaal niveau (d.m.v. de beheersautoriteit) verantwoordelijkheid wordt gedragen voor de uitvoering op regionaal niveau.	ja
<ul style="list-style-type: none"> (methods, data sources) of the amount of the premium for the area-based measures (agrienvironmental, organic-farming, afforestation); 	H11	De streefwaarden voor de area-based measures (aandachtsgebieden 4a en 4b) zijn in het programmadocument van 11 maart deels ingevuld (4a wel en 4b niet).	ja, voor zover mogelijk

Ad 2. Aanvulling vanuit de guidelines p 151			
Kader	Concept programma	Ex ante evaluatie	Gereed
<ul style="list-style-type: none"> the description of the Evaluation Plan; 	H9	Het evaluatieplan is ingevuld in hoofdstuk 9 van het programmadocument. Wel wordt hierin aangegeven dat een belangrijk deel van de (benodigde) activiteiten wordt uitgesteld tot de tweede helft van 2014 (het opstellen van het Handboek Evaluatie en Monitoring) of zelfs 2015 (het uitwerken van een systeem voor de dataverzameling van impactindicatoren en resultaatindicatoren).	ja, voor zover mogelijk
<ul style="list-style-type: none"> approaches to further simplification; 	H15	In hoofdstuk 15 van het programmadocument wordt duidelijk aangegeven welke acties worden ondernomen om de administratieve lasten voor begunstigden te verminderen.	ja
<ul style="list-style-type: none"> thematic sub-programmes; 	n.v.t.	Hiervoor wordt niet gekozen.	ja
<ul style="list-style-type: none"> specific provisions (on LEADER, networking...). 	Artikel 42-44	De wijze waarop LEADER wordt uitgewerkt wordt aangegeven in het betreffende maatregelfiche.	ja
C. The programme-specific evaluation questions , which have to be answered by the evaluator.	n.v.t.	Zie hiervoor.	ja

11 Vragen van de Europese Commissie met antwoorden (november 2014)

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
Hoofdstuk 3 Ex ante evaluatie en SEA				
1.	Table 3.1 on the overview of the different processes is not complete (till 25/03/2015) when compared to the process described in the full Ex Ante Evaluation (EAE) report provided as annex (see section 4. Process 3 steps missing).	De tabel wordt uitgebreid met de missende elementen.	Aan tabel 3.1 wordt toegevoegd: Overleg met projectsecretaris over consultatie 10 april 2014; Oplevering definitieve ex ante evaluatie 15 april 2014; Deelname aan de Slotbijeenkomst POP3 15 april 2014.	OK
2.	<u>Strategic Environmental Assessment (SEA)</u> : The following elements which are required by the Directive 2001/42/EC are missing: the likely evolution of the state of the environment without implementation of the RDP; the environmental characteristics of areas likely to be significantly	The following elements which are required by the Directive 2001/42/EC are missing: <ul style="list-style-type: none"> the likely evolution of the state of the environment without implementation of the RDP; In hoofdstuk 4 (huidige situatie en autonome ontwikkeling) is voor elk thema in een aparte paragraaf beknopt beschreven hoe het milieu zich ontwikkelt als de maatregelen van het POP3 niet worden uitgevoerd: <ul style="list-style-type: none"> the environmental characteristics of areas likely to be significantly affected. In de SEA zijn de effecten van de maatregelen van	Geen wijzigingen	- voor hoofdstuk 4: Represented under 'autonome ontwikkeling'. ENV: to be clarified. State of the environment is in but the evolution without implementation of the RDP is not included. In de paragrafen 4.2.2, 4.3.2, 4.4.2, 4.5.2, 4.6.2 en 4.7.2 zijn de belangrijkste trends in de autonome ontwikkeling beknopt weergegeven.

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
	<p>affected; the existing environmental problems relating to areas designated pursuant to Directives 2009/147/EC and 1992/43/EEC; an indication of the environmental protection objectives, established at international, Union or Member State level; the measures envisaged to prevent, reduce and as fully as possible offset any significant adverse effects (according to table 5.2, no measure will have a negative effect on the environment, even the competitive measure: this has to be justified); a description of the monitoring measures foreseen to follow the implementation of the SEA recommendations; the information on public consultation.</p>	<p>het POP3 beschreven. Omdat deze maatregelen abstract en niet locatie gebonden zijn, is het niet mogelijk om de (positieve) effecten van deze maatregelen op bepaalde gebieden te beschrijven.</p> <p>In bijlage 1 van de Richtlijn 2001/42/EC staat: 'de milieukeurmerken van gebieden waarvoor de gevolgen aanzienlijk kunnen zijn'. Uit de SEA blijkt dat er geen (aanzienlijke) negatieve effecten worden verwacht omdat de maatregelen gericht zijn op milieu en duurzaamheid. Dat betekent dat het beschrijven van de milieukeurmerken van gebieden niet noodzakelijk is.</p> <p>The existing environmental problems relating to areas designated pursuant to Directives 2009/147/EC and 1992/43/EEC;</p> <p>De algemene milieuproblemen in Nederland zijn beschreven in hoofdstuk 4 (huidige situatie en autonome ontwikkeling). Er is niet specifiek ingegaan op de milieuproblematiek in Natura2000 gebieden (2009/147/EC and 1992/43/EEC) omdat dit niet aansluit bij het abstractieniveau van het programma/maatregelen. Daarnaast is het ook hier niet noodzakelijk om daar uitgebreid op in te gaan, omdat het programma zich richt op milieu en duurzaamheid, en alleen positieve effecten kent.</p> <p>an indication of the environmental protection objectives, established at international, Union or Member State level;</p> <p>In hoofdstuk 3 zijn beknopt de belangrijkste beleidsdocumenten genoemd en de relevantie daarvan voor het programma.</p>		<p>- the environmental characteristics of areas likely to be significantly affected:</p> <p>ENV: To be justified. We have some doubts about the conclusion of the SEA. See paragraph 48 and 82 of the observation letter. Drainage and reparcelling can have an impact, therefore the environmental characteristics of area t be significantly affected should be indicated.</p> <p>Maatregel 17c heeft betrekking op diverse soorten ingrepen, waarvan herverkaveling en drainage zowel positieve als negatieve effecten kan hebben. Of het effect positief of negatief uitvalt is afhankelijk van de locatie.</p> <p>Herverkaveling:</p> <p>Positief is bijvoorbeeld de verplaatsing van een bedrijf dat naast een natuurgebied ligt, hierdoor treden minder effecten op door bijv. verstoring en verzuring/vermesting (dit is juist het doel van de regeling). Er zijn ook voorbeelden denkbaar dat verkaveling leidt tot negatieve effecten op het landschap, bijv. door het verlies van kleinschalige landschappen. Dat heeft vooral effect op de visuele beleving (landschap) en natuur (minder leefgebied) en beperkt op andere milieuaspecten.</p> <p>Drainage:</p> <p>Ook hier geldt dat de maatregel zowel positieve als negatieve effecten kan hebben, afhankelijk van de locatie. In de nabijheid van (natte)</p>

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
		<p>the measures envisaged to prevent, reduce and as fully as possible offset any significant adverse effects (according to table 5.2, no measure will have a negative effect on the environment, even the competitive measure: this has to be justified);</p> <p>De in te zetten maatregelen, ook die voor het versterken van de concurrentiekracht en innovatie zijn veelal gericht op verbetering van het milieu en duurzaamheid (vermindering van emissies, verbetering van biodiversiteit en versterking van landschap en cultuurhistorie). De maatregelen scoren daardoor alle positief op het milieu. Het is daarom niet noodzakelijk om mitigerende maatregelen uit te werken:</p> <p>a description of the monitoring measures foreseen to follow the implementation of the SEA recommendations;</p> <p>In hoofdstuk 6 (leemten in kennis en aanzet monitoring) is een aanzet tot monitoring opgenomen. Geadviseerd wordt om aan te sluiten bij bestaande monitoringsprogramma's.</p> <p>the information on public consultation.</p> <p>In het ingediende (concept-)programma is een apart hoofdstuk opgenomen over de publieke consultatie: Hoofdstuk 16 UITGEVOERDE ACTIVITEITEN OM PARTNERS TE BETREKKEN.</p> <p>Hierin zijn de activiteiten beschreven, die ondernomen zijn voor de publieke consultatie van het gehele totstandkomingsproces van het programma POP3. In de ex-ante evaluatie zijn die stappen positief beoordeeld. De ex-ante evaluatie en de SEA zijn ook met een internet consultatie aan het</p>		<p>natuurgebieden kan verlaging van de grondwaterstand door drainage een negatief effect hebben op natte natuur. Maar op andere locaties, zoals grootschalige agrarische landschappen hoeft er geen negatief effect op te treden.</p> <p>Voor projecten geldt dat deze aan milieuwetgeving moeten voldoen, hiermee worden negatieve effecten voorkomen. Een voorbeeld hiervan is de provinciale verordening landschap waarvoor een aanleg vergunningenstelsel geldt. Ook bij een peilverlaging d.m.v. drainage, dat getoetst dient te worden aan de Nb-wet.</p> <p>Daarnaast staat bij de voorwaarden van de subsidie (4.3.1): De aanvragen kunnen worden geselecteerd door middel van een inschrijving waarbij criteria van economische doelmatigheid en milieuefficiëntie worden gehanteerd. Hiermee worden de projecten met positieve effecten op het milieu geselecteerd.</p> <p>- the existing environmental problems relating to areas designated pursuant to Directives 2009/147/EC and 1992/43/EEC;</p> <p>ENV: We understand the justification, but this is a clear requirement of the SEA Directive (Annex I (d)).</p>

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
		publiek voorgelegd.		<p>Nederland telt ruim 160 Natura 2000-gebieden. Ze maken deel uit van een samenhangend netwerk van natuurgebieden in de Europese Unie (Natura 2000). De gebieden zijn onder te verdelen in Vogelrichtlijngebieden en Habitatrichtlijngebieden. Vogelrichtlijngebieden zijn aangewezen als broedgebied of leefgebied voor vogels. Belangrijkste problematiek in VRL gebieden zijn met name verstoring (licht, geluid, toename aan recreanten), oppervlakteverlies (verlies aan broed- of leefgebied), grondwaterstandveranderingen en in beperkte mate verzuring en vermesting door stikstofdepositie (slechts een beperkt deel van de vogelrichtlijnsoorten is hiervoor gevoelig). Habitatrichtlijngebieden zijn aangewezen voor habitattypen en habitatsoorten. Belangrijkste problematiek in HRL gebieden zijn het optreden van verzuring en vermesting door stikstofdepositie (een groot deel van de habitattypen is hiervoor gevoelig), oppervlakteverlies, grondwaterstandveranderingen en in beperkte mate verstoring (licht, geluid, toename aan recreanten).</p> <p>Voor een groot deel van de Nederlandse Natura 2000-gebieden gelden herstelopgaven, die zijn/worden uitgewerkt in de Natura 2000 Beheerplannen en/of de Gebiedsanalyses die in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) worden opgesteld. Doordat de</p>

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
				<p>komende jaren in vrijwel alle gebieden instandhoudingsmaatregelen/herstelmaatregelen worden getroffen neemt de kwaliteit van de Natura 2000-gebieden de komende jaren naar verwachting toe.</p> <p>- an indication of the environmental protection objectives, established at international, Union or Member State level OK - chapter 3 indicates the most important policy docs that indicate the env. Protection objectives.</p> <p>ENV: ok</p> <p>the measures envisaged to prevent, reduce and as fully as possible offset any significant adverse effects - ENV: as said above, we have some doubts about the conclusion of the SEA. See paragraph 48 and 82 of the observation letter. Drainage and reparcelling can have an impact. In the description of environmental impact of measure 17c (p45), it is stated that 17c can have negative impacts.</p> <p>Zie bovenstaand antwoord. Negatieve effecten van verkaveling en drainage op landschap en natuur kunnen worden voorkomen door milieuwetgeving en de subsidievoorwaarden (4.3.1).</p> <p>- a description of the monitoring measures foreseen to follow the implementation of the SEA recommendations OK:</p> <p>the information on public consultation.</p>

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
				<p>-OK- answer to elaborated as our question was asking about the information on public consultation in the SEA but it is there in the introduction chptr 1;</p> <p>ENV: ok, but it could have been made more clearly visible.</p>
68.	<p>As concerning the ex-ante evaluation, the MA is requested to clarify whether the rationale for the financial instrument proposed as one of the forms of support for this sub-measure has been analysed, in line with article 55 (3)(h) of Regulation (EU) No 1303/2013.</p>	<p>In de ex ante evaluatie (15 april 2014) staat het volgende:</p> <p>* Paragraaf 6.4 Aansluiting beleid uit de Tweede Kamerbrief en maatregelen:</p> <p>De maatregel van de garantstelling is opgenomen in de brief aan de Tweede Kamer van 6 december 2013 (Kamerstuk 28625, 168). In de brief is de maatregel opgenomen onder het kopje Innovatie en Concurrentiekracht. De evaluatoren vonden het positief dat de maatregel past in het beleid dat aan de Tweede Kamer is gecommuniceerd. Daarmee is er een beleidsmatige borging. Bij een aantal andere maatregelen uit het concept programma POP3 was dat verband met de Tweede Kamerbrief niet direct te koppelen aan het gecommuniceerde beleid.</p> <p>In de brief aan de Tweede Kamer van 6 december 2013 staat over de garantstelling de volgende argumentatie:</p> <p>“Aanvullend aan dit pakket voer ik een landsdekkende garantstellingsregeling voor de marktintroductie voor risicovolle innovaties (GMI) in, zoals ik heb aangekondigd in de Beleidsbrief Tuinbouw (Kamerstuk 32627, nr.14), voor de tuinbouw en andere sectoren, uitgevoerd door het Rijk. Het op de markt brengen van nieuwe producten</p>	Geen wijzigingen	OK.

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
		<p>en productiesystemen gaat gepaard met aanzienlijke risico's voor de betreffende ondernemer en wordt belemmerd door extra voorwaarden aan de financiering vanwege het risicovolle karakter (afzetmarkt en hoge kostprijs). Met de GMI wordt de drempel van de eerste toepassingen van risicovolle innovaties, die maatschappelijk gewenst zijn, verlaagd."</p> <p>* Paragraaf 7.3: Beoordeling van de maatregelfiches, d.d. 24 januari 2014: Maatregel 18a.3 beschrijft een garantstelling marktintroductie risicovolle innovaties. Daarnaast is het vanuit het maatregelfiche niet duidelijk wat er onder deze maatregel gefinancierd wordt en waarom; De evaluatoren hebben daarmee de vraag gesteld aan het programmteam POP3 wat de onderbouwing is van deze maatregel. In nieuwe versies van het conceptprogramma POP3 is een afdoende onderbouwing gegeven en waren de evaluatoren daarmee tevreden.</p> <p>Het programmteam heeft daar gehoor aan gegeven en een onderbouwing geleverd. In het concept programma (inspraakversie maart 2014) staan de elementen van de onderbouwing: * De regeling heeft als doel om kapitaalrisico's te verminderen door middel van garantstelling door de overheid. Via garanties kunnen leningen door private partijen mogelijk worden gemaakt, of tegen een lagere rente tot stand komen. Het is noodzakelijk dat</p>		

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
		<p>private partijen de benodigde middelen voor de investering beschikbaar stellen. De overheid staat garant voor een gedeeltelijke terugbetaling van de middelen indien de innovatie niet opbrengt wat de verwachting was. In tegenstelling tot investeringssteun door directe subsidies, kan bij deze submaatregel met substantiëlere bedragen worden gewerkt. Naast het afdekken van (een deel van) het risico voor de financiers, zal de garantstelling ook (een deel van) het risico voor de primaire ondernemers moeten afdekken;</p> <p>* De SWOT-analyse laat zien dat internationale ontwikkelingen voor een exportgericht land als Nederland doorslaggevend zijn voor de ontwikkelingsmogelijkheden van de land- en tuinbouwsector. Het is in dit verband van vitaal belang dat de Nederlandse sector zich in Europees en wereldverband blijft onderscheiden in kwaliteit, duurzaamheid en klanttevredenheid;</p> <p>* Het concurrentievermogen is momenteel nog hoog voor producten met een relatief hoog kwaliteits- en kennisniveau. Om op dit front tot de beste te blijven behoren is steeds een sterke aansluiting bij de ontwikkelingen op de diverse markten noodzakelijk. Daarnaast zijn product-, systeem- en marktinnovaties nodig om de toegevoegde waarde te behouden en waar nodig te versterken en de kostprijs te beperken in relatie tot keten-, consument- en wettelijke eisen aan product en productiewijze;</p> <p>* Het grootste knelpunt voor bedrijven die investeren in innovatieve concepten is dat het de eerste jaren</p>		

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
		<p>onzeker zal zijn hoe de continuïteit van de afzet en de markt zal zijn. Dit risico is niet anders voor ondernemers met meer bedrijfsonderdelen dan ondernemers waarbij het innovatieve systeem het totale bedrijf omvat;</p> <p>* Daarom is er behoefte aan een voorziening om risico's als gevolg van de extra benodigde investeringen af te dekken (rekening houdend met de afschrijvingsperiode). Hiervoor is het nodig dat de ondernemers de samenwerking zoeken met marktpartijen en de financieringsinstelling en afspraken maken over de verdeling van de financiële risico's. Een door de overheid gecreëerde garantiefaciliteit marktintroductie risicovolle innovaties kan het financiële risico voor de betrokken partijen tot een acceptabel niveau terugbrengen.</p>		
73.	The MA must confirm that requirements in Art. 45(1) of Regulation (EU) No 1305/2013 are complied with regard to the assessment of the expected environmental impact in the relevant cases.	<p>In de Common provisions for several measures Art 45(1) Investments staat:</p> <p>Article 45, Investments:</p> <p>1. In order to be eligible for EAFRD support, investment operations shall be preceded by an assessment of the expected environmental impact in accordance with law specific to that kind of investment where the investment is likely to have negative effects on the environment:</p> <p>De gevraagde beoordeling van de effecten op het milieu van de garantstelling is gemaakt. In de SEA staat hierover;</p> <p>De maatregelen die worden ingezet leiden allemaal tot positieve effecten op het milieu. De enige uitzondering is maatregel 17.a.3 (garantstelling</p>		<p>Ask Elvira.</p> <p>OK for me as to the neutral effect assessment in the SEA:</p> <p>ENV: See above, other investments such as 17c and drainage can have an impact, therefore we are of the opinion that requirement of art 45(1) should apply.</p>

Opmerking	Verzoek EC	Toelichting/antwoord	Wijzigingen	EC COMMENTS
		<p>marktintroductie risicovolle innovaties). Deze wordt vanwege de beperkte omvang van de maatregel neutraal beoordeeld. Maatregel 17a.3 is gericht op de stimulering van innovaties met een relatief hoog risico (door middel van garantstelling). Dit is een kleinschalige maatregel die op een beperkt aantal locaties van toepassing is. Deze stimulering van innovaties heeft een indirect effect op het milieu. Het gaat om duurzaamheids-producten en systemen, bijvoorbeeld om de stikstofuitstoot terug te dringen, uitspoeling van fosfaat te verminderen, minder afval te produceren, et cetera. De maatregel is positief voor bodem, water, lucht en natuur en indirect voor het woon- en leefklimaat. Deze maatregel is echter zeer kleinschalig. Hierdoor heeft de maatregel geen effect op het milieu op nationaal niveau (effectbeoordeling: '(0)').</p>		

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com

W www.ecorys.nl

Sound analysis, inspiring ideas